

Kapittel XII

PÅ VEI INN I VELFERDSSAMFUNNET

Innledning

Rundt 1960 var første og viktigste fase av gjenoppbyggingen etter krigen langt på vei fullført. Moderne krav til kommunale funksjoner var under videre gjennomføring. Nå skulle velferdssamfunnet bygges opp etter den sosialdemokratiske modell. Helse-, sosial- og skolevesen var fremdeles kjerneområder. Eldreomsorg ble et tydeligere ansvarsområde. For å kartlegge behovene skulle eldre, syke og pleietrengende få skikkelig registrering i en interkommunal modell. Også private initiativ til beste for fellesskapet ble tilgodesett, og ønsket velkommen i et kommunalt samarbeid.

Gjennomføring av niårig skole ble et fundament i skolepolitikken. Samtidig var videre utbygging av vann, kloakk, renovasjon, veier og elektrisitet høyt prioritert. Restaurering av kirken gikk videre ifølge vedtatte planer. Etter at kommunehuset brant ned i juni 1959, ble bygging av nytt lokale et stort og krevende prosjekt med en beregnet byggesum på vel kr 600 000.

Liten kommune i en stor omverden

I det kommende tiår økte kravet til sentralisering, og pådrivere for storkommune banket stadig oftere på døra til den selvstendige og veldrevne Rømskog kommune. I forhold til gamle, etablerte kontaktlinjer var det i tilfelle sammenslåing, mest naturlig å bli tilsluttet Akershus. Det mest nærliggende var da å bli innlemmet i den nye storkommunen Aurskog-Høland, hvor også Setskog var med.

Men folkeviljen var ikke stemt for storkommune. Da medlemmer av den såkalte Schei-komiteen besøkte Rømskog på 1960-tallet, ble de fortalt at rømsjingingene heller ville avstås til Sverige enn å bli innlemmet i en ny storkommune i Akershus. I så fall måtte også fylkesgrensa endres.¹⁴⁹ Neppe noen annen kommune har vært mer lojal når det gjelder å holde fast ved moderfylket.

Uansett var det likevel en del yngre rømsjinger som mente det mer naturlig å tilhøre Akershus. En slik holdningsendring var skjedd i løpet av de siste år. Kommunkasserer Thoralf Tukkensæter sa i 1962 rett ut at det nå bare var de eldre som følte seg knyttet til Østfold.¹⁵⁰ En slik binding til moderfylket gikk trolig særlig på følelser, for det var ifølge ham mest praktisk og naturlig å tilhøre Akershus. Dagens ungdom hadde sjelden noen særskilte bindinger, og mange fant venner og ektefeller utenfor hjemfylket.

For øvrig var det ikke lett for en liten kommune å stå alene med så mange store enheter rundt seg. Under et kommunestyremøte i 1961 ga ordfører Jørgen T. Tørnby tydelig uttrykk for usikkerheten ved å leve alene. Han lurte på hvordan fremtiden egentlig skulle arte seg for Rømskog med bare sammensluttede storkommuner rundt på alle kanter. Allerede da var det nok klart at spørsmålet om en større sammenslutning i den søndre del av Akershus ville komme opp før eller senere.¹⁵¹

Planene om den niårige skolen på slutten av 1950-tallet hadde aktualisert en slik

problemstilling. Var de beste samarbeidspartnerne Rødenes og Øymark med skolesenter i Ørje, eller var det Hølandsbygdene og Setskog med skolested på Bjørkelangen?

Tukkensæter mente at felles skolested på Bjørkelangen var et skritt mot sammenlutning med Akershus. Han pekte på et annet felt, der han var godt kjent, Trygdekassa. I Rømskog var det høy tariff, og likevel stort underskudd, mens nabobygdene i Akershus hadde lav tariff og balanse i regnskapene. Med fylkessykehuset helt i Fredrikstad var det lang og kostbar syketransport, mens sykehuset for Akershus ligger i Lørenskog. For øvrig lå kommunen langt unna maktens korridorer. Politiske beslutninger ble som oftest foretatt i Moss eller Fredrikstad.

Slike meninger fra ledende politikere og tjenestemenn i Rømskog var et alvorlig signal til Østfold fylke. Det kom flere slike påminnelser, og som vi skal se, arbeidet fylket stadig mer iherdig for å knytte sterkere bånd til Rømskog.

En slik holdning kom tydelig til uttrykk under et orienteringsmøte i kommunestyret i slutten av februar 1964. Der var både fylkesordfører Karl H. Karlsen fra Østfold fylkeskommune og fylkesmann Hess-Larsen fra Østfold fylke til stede. Begge gikk med full styrke inn for å beholde Rømskog kommune innenfor fylkesgrensene. «Vi vil ikke være med på noen «auksjon» om det skulle bli slik at Akershus fylke vil komme med et høyere bud,» uttalte Karl H. Karlsen. Representanten Andreas Tørnby svarte da: «Skal vi selge bygda vår, så blir det ved tvangsauksjon!» – Dette var dagens replikk, og i ettertid litt av et slagord.¹⁵² Det var en god og fortrolig stemning under hele møtet, og det var ingen tvil om hvor man sto. Når det gjaldt samarbeidsprosjekter, sto særlig veibyggingen på agendaen. Fylket var kommet sent i gang, og ville nå satse for alvor. I den forbindelse ville fylkesmannen

rette en stor takk til Saugbrugsforeningen i Halden.¹⁵³

For øvrig var hele samfunnet preget av økende krav til effektivitet både i næringslivet og offentlig forvaltning. I Rømskog var det særlig behov for nye arbeidsplasser. En forutsetning for det var bedre kontakt og kommunikasjon med omverdenen. Hittil hadde Akershus vært bygdas viktigste nedslagsfelt både når det gjaldt arbeidsplasser og offentlige tjenester. Både Rømskog kommune og Østfold fylke måtte fra nå av strekke seg økonomisk langt for å skape et bedre kontaktnett og samarbeidslinjer med eget fylke. Ordfører Ola Taraldrud frontet dette, og at bygda skulle bestå som egen kommune. Under en debatt om regioninndeling på nyåret 1965 uttalte han at Rømskog selvfølgelig tilhørte indre Østfold på fylkesplan, men hadde samtidig en tradisjonell kontakt med Aurskog-Hølandsdistriktet i Akershus. Fortsatt samarbeid med Akershus var viktig fordi utviklingen her også var rettet mot Oslo. Rømskog ligger bare 25–40 kilometer fra Bjørkelangen, som er det naturlige sentrum i Aurskog-Høland, mens det er dobbelt så langt til sentrumsområdet Mysen/Askim i Indre Østfold.¹⁵⁴

Åpning av bygda mot omverdenen med veier og bussrute skulle gi rask nærkontakt med det moderne konsumsamfunn. Men en slik nærkontakt kunne også gi kultursjokk. Ikke minst turistnæringen med nye og store krav til utfoldelse i en fredelig bygd var til å begynne med en blandet opplevelse.

Tosidig grensehandel

Med bilismen økte også grensehandelen i omfang og avstand. Også norske grensekjøpmenn skulle hevde seg i kampen om kundene. Dette ble et stadig mer merkbart og varierende signal for butikker på begge sider av grensa. Noen ganger var det billigere å handle i Sverige, mens det til andre tider

var mer lønnsomt i Norge. I etterkrigsåra frem til 1950-tallet gikk grensehandelen til de svenske grensebutikkene, særlig i vestre Värmland. Her var det varer som fremdeles var rasjonert i Norge.

Men handelsveien snudde. På begynnelsen av 1960-tallet gikk grensehandelen i norsk favør, og det førte til butikkdød i blant annet Värmland. Som en følge av norske subsidier og teltvarehus måtte den ene butikken etter den andre nedlegges. Avfolkningen i de svenske grensebygdene bidro i samme retning.

Svensker på norgestur kjøpte foruten margarin, mel og sukker, melk, som var betydelig billigere i Norge.¹⁵⁵ Kundene etterlot seg penger i grensebutikkene, og handelen kunne dermed bidra til å stimulere det øvrige næringsliv.

I grensebutikken på Husa startet Erik Eriksen slik handel fra kjøkkenbenken. Lageret var i bua. Senere satte han opp en liten butikk, som ble nedlagt på 1970-tallet.

Grensehandelen var altså temporær og ustabil, og ingen visste når pendelen ville svinge den andre veien. Derfor var det viktig å ivareta grunnfjellet i næringslivet, og satse på etablering av nye bedrifter, som kunne gi arbeidsplasser og vekst i kommunen.

Næringslivet

Selv om skogbruket var en sikker næringsvei, ble det som kjent stadig færre arbeidsplasser som følge av maskinell drift. Kommunen var derfor på stadig utkikk etter nye muligheter for arbeidsplasser, og ville gjerne stimulere

Ved tømmerhogst på 1970- og 80-tallet var det vanlig å utstyre landbrukstraktoren med frontskjær og vinsj til bruk i skogen. Hele stammer ble kjørt frem til velteplassen og kappet og sortert der. Her er August Myrvold på vei fra hogstfeltet ved Grøvikmyra til velta med lass. Foto: Nils Nilssen, 1982.

Rømskog.	
5001. Skogsbilvei	Trosterud — Strandveien til Rømsjøen.
5001b. Stikkvei	ved Enger ca. 150 m.
5002. Sidevei	Grevlingdråga — Svarttjernmyra.
5003. Stikkvei	Grevlingdråga — Torgmyra til snuplass.
5004. «	med rundkjøring ved Myrtjern.
5005. Gårdsvei	Trosterud — Løvstad.
5006. «	Flatenbru — Haugen — Damperud.
5007. Skogsbilvei	Haugen — Tyrhjellen.
5008. «	ved Ousbakken.
5009. Gårdsveien	til Ous.
5010. Skogsbilvei	Ousbrua — Kudalen. (Gammel fylkesvei.)
5011. «	Nybrusund — Fjøsdaalen.
5012. «	Kudalen — Nes — Hagasund.
5013. «	ved Skillesvikbotten.
5014. «	Skillesvikbotten — Bergtrangdal — Flaten-seter.
5015. Stikkvei	Rømungbråten — mot Bjørketjern, ca. 400 m.
5016. «	ved Morttjernmosen.
5017. Skogsbilvei	Karsby — Flatenseter — Riksgrensen med kjøring gjennom Sverige til Hølsetertjern på norsk side.
5018. Sidevei	Prekestolen — Bjuren.
5019. Stikkvei	til Seterneset, ca. 100 m.
5020. Skogsbilvei	Nesseseter — Fallsmyra.
5021. «	Vålerdalen — Vortungen — Torvtjern.
5022. Sidevei	til Røitjern.
5023. Stikkvei	til øvre Aurekulpen.
5024. Skogsbilvei	Vålerdalen — Vestby med gjenomkjøring til Skjønhaug.
5025. Stikkvei	til Slavann.
5026. Sidevei	til Damtjern.
5027. Gårdsvei	Sundrudshaugen — Hagasund.
5028. «	til Berg.
5029. Stikkvei	med rundkjøring til Skillesvika.
5030. Gårdsvei	til Engen.
5031. Skogsbilvei	Nordli — Vortungen — Eikestand.
5032. Sidevei	Saga — Tungebakken.
5033. Stikkvei	Damjordet — Olasmyra.
5034. «	til Vortungsaga.
5035. Gårdsvei	Vestre Tørnby — Haga.
5036. Stikkvei	til Bergseth.
5037. Skogsbilvei	Stenby — Skurås.
5038. «	Kirken — Sandviken — Teigen.
5039. Sidevei	Setervik — snuplass Svingbakken.
5040. «	Øvre Ringsby.
5041. Stikkvei	til Gjeddetjern.
5042. Sidevei	langs Furukollmosen til snuplass.
5043. «	Gravlidalen — Vesletjern.
5044. «	Bjerkedalen — Hebakken.
5045. Gårdsvei	Østre Bøen. (Gårdsplassen.)
5046. Skogsbilvei	Skolestubråten til snuplass ved Gryttjern nordre del.
5046b. «	Øvre Moen til Grøvtjernmosen.
5046c. Sidevei	veiskillet «Brattbakke» til Søndre Hel-lingstjern.
5047. Gårdsvei	Sanbo — Fjellbu.
5048. «	til Nordby.
5049. Skogsbilvei	Nordby — Sandbekken.
5050. Gårdsvei	Trandem — Nylende.
5051. Skogsbilvei	Nylende — Fugleleiken.
5052. Gårdsvei	Liholte — Spillhaug med rundkjøring til Djupbekkholte.
5053. Stikkvei	ved Sør Klubben.
5054. Skogsbilvei	Djupbekkholte — Brunsmose til snuplass.
5055. «	Djupbekkholte — rundkjøring Trandemsetra.
5056. Gårdsvei	Trandemsetra — Delingsby.
5057. Skogsbilvei	Seterbekken — Rognlien.
5058. Gårdsvei	til Kjeremoen.
5059. Skogsbilvei	Ned Gropa — Lemyrdalen.
5060. Gårdsvei	til Tukkensetra med opplastningsplass ved Store Lysern.
5061. Stikkvei	til dammen ved Vesle Lysern.
5062. Gårdsvei	Sandem — Haukenes.

Etter hvert som fløyta ble lagt ned på 1960-tallet, ble det strengere krav til standarden på skogsbilveiene, og også et krav om at skogsbilveinettet ble videre utbygget. Tabellen viser registrerte bilveger godkjent for tømmertransport på Rømskog i 1964/65 av Haldenvassdragets Tømmermåling.

næringsrettede initiativ som kunne oppfylle slike mål.

Mekanisering av skogsdriften

Skogen har uansett til alle tider vært selve grunnvollen i bygdas næringsliv, og produksjonen var i oppgang på 1960-tallet. I 1965 hadde Rømskog skogeierlag en omsetning gjennom Haldenvassdragets Skogeierforening på nesten 18 000 kubikkmeter tømmer, som var en økning på vel 3000 i forhold til året før.¹⁵⁶

Etter hvert skulle mekanisering og moderne skogsmaskiner føre til en stadig mer effektiv drift, men altså færre arbeidsplasser. Dermed var det også fare for en viss arbeidsledighet om vinteren, og trussel om at ung

arbeidskraft ville forlate bygda.

Da Arnt Chr. Astrup overtok Sundrud i 1964, var det 25 mann i arbeid i skogen om vinteren. Kommunen uttrykte samme år frykt for arbeidsledighet i skogbruket og utflytting fra bygda de nærmest følgende år. Maskinalderen var for alvor i anmarsj. Håndbarking av tømmer ville bli erstattet av maskinbarking, og alle yrker skulle bli mekanisert.¹⁵⁷ Barkingens utgjorde ca 40 prosent av arbeidet med tømmeret, og den ble fra nå av utført på bedriftenes egne anlegg utenfor bygda. Dermed var det ikke lenger behov for utenbygds arbeidskraft, og det ble færre arbeidsplasser til bygdas egne folk.

Sliptømmer som skulle fløytes, ble en tid barket ved veikanten, dit tømmeret ble

*Alf Dalheim (1928-2007) fortsatte med hest i skogen selv etter at mekaniseringen hadde overtatt det aller meste av hogst og kjøring. Hesten har sine fordeler, særlig i tynningsdrift på bæresvak mark.
Eier: Rømskog lokalsamling.*

kjørt frem. Snart ble hele barkeprosessen overført til tømmerkjøpernes egne industri-tomter. For skogsarbeiderne var opphøret av barking i skogen en stor arbeidslettelse, men på sikt tap av sysselsetting.

I skogen som i næringslivet og samfunnet for øvrig har det skjedd en større utvikling etter siste krig enn i alle foregående år. Som vi etter hvert skal se, var det fra 1960 en akselererende utvikling i løpet av de neste 30 år. Således var det før 1990 bare et arbeidslag på rundt fem ansatte igjen i Sundsrud skog. Etter at skogsmaskinene overtok for fullt etter 1990, ble arbeidsstokken redusert til én mann. Klemet Haukenes var alene igjen i skogen. Han begynte på Sundsrud da han var konfirmert, og ble der til han fylte 67 år i 2004. For sin store innsats gjennom mange år ble han tildelt kongens fortjenestemedalje.

I løpet av den perioden var det skjedd en ufattelig forandring. Til økonomisk velstand for noen, men til utarming for andre. Ikke minst ble skoglandskapet og skogkulturen skadelidende

Mekanisering av skogsdriften førte til at det ble like stort eller større driftskvantum med langt færre ansatte. Dermed ble skogbruk ren industri, og trivsel og arbeidsmiljø ble tilsvarende redusert. Krav om lønnsomhet og effektivitet gjorde med andre ord sitt inntog også i skogene.

Ole Ringsbu forteller

Tidligere herredsskogmester i Rømskog og Rødenes, Ole Ringsbu, uttalte i 1968 at «stress-livet i skogen begynte med termosene».

Ifølge Ringsbu begynte den første mekaniseringen den dagen huggerne fikk termos, og sluttet med å stikke over til de andre kara

Ole Ringsbu (1900-70) ble i 1932 ansatt som «Skogoppsynsmand» i Rømskog. Fra 1947 ble han ansatt som felles herredsskogmester for Marker og Rømskog med kontor på Ørje. Grøfning av myr og myrlendt skogsmark var i mange år et satsningsområde for å øke skogproduksjonsarealet. Eier: Knut Ringsbu.

for å få nykokt kaffe og en prat. Samtidig var de effektive og dyktige med redskapen sin. «Og kara var virkelig spesialister den gangen. Det var redskapen det sto på. En hugger som ikke kunne sette opp håndsaga skikkelig, slet tungt i skogen. Likeså med barkespaden, om man var aldri så sterk. Spaden skulle være skarp som et barberblad, og slipinga slik at den løp under barken uten å skjære seg ned i selve trestammen.»¹⁵⁸

Ifølge Ole Ringsbu var det uheldig at hesten ble avskaffet i skogsarbeidet. Med traktor ble bare det beste tømmeret like

ved skogsbilveiene tatt, og det dårlige og vanskelig tilgjengelige ble stående. Også på hogstfeltene ble mye dårlig virke stående igjen.

Når det gjelder skogen, er det viktig å tenke langsiktig, og ikke bare ta hensyn til hva en sterk mekanisering kan gi av kortsiktig profitt. Lønnsomhet i det lange løp er avhengig av at *hele* skogen drives og kultiveres. «Og da kommer man ikke utenom hesten, for i ulendt terreng arbeider den langt billigere og mer effektivt enn noen skogbrukstraktor, som skal avskrives på fem år.» Ringsbu konkluderer med at «motorsaga, gravemaskinen og delvis traktoren er det som har revolusjonert skogbruket» For øvrig var det viktig å drive kultiveringsarbeid ved å hugge den glisne småfurskogen som finnes på mange åser. Ved at bonden gjør arbeidet selv, sparer han arbeidspengene, samtidig som han ved opprydding av hele feltet og gjødsling, får skogen til å komme bedre igjen. «Det er bare å la et par frøtrær stå igjen, så kommer furua villig vekk.»¹⁵⁹ Gjennom fagmannen Ole Ringsbu og hans erfaringer møttes den gamle og den nye tid i skogbruket. Hans ønske for pensjonisttilværelsen var å kjøpe hest og drive sin egen skog på den måten han mente var best.

På slutten av 1960-tallet var det i hele vårt område svikt i tømmeravirkningen. I Østfold var det en nedgang på over 60 000 kubikk i forhold til året før. Tømmerkvantumet var det minste som var hugget noen vinter siden forholdene ble noenlunde normalisert etter krigen. Det var flere årsaker til nedgangen. Driftene kom svært sent i gang på grunn av sen prisfastsettelse. Dessuten var det dårlig vinterføre i skogene. Tømmertransporten var avhengig av frosne vann og myrer. Senere på vinteren kom det mye snø, ikke minst løs snø. Det har også vært avsetningsproblemer, blant annet for midtmålt furu. Generelt har importen fra Sverige ført

Rømskog ungdomslokale ca 1950. Lokalet ble bygget på tomt Anders Taraldrud sen. spanderte som gave til Rømskog Ungdomslag i 1936. I 1969 ble Ungdomslokalet solgt til Rømskog kommune, som i noen år leide det ut til forskjellig industrivirksomhet. I begynnelsen av 1990-åra ble huset restaurert, hovedsakelig på dugnad, og brukt til møter, selskaper og fritidsklubb. Et tilbygg mot øst, som ble bygget som industrilokale, disponeres av Rømskog Pistolklubb og Rømskog Skytterlag. De benytter det til treningsskyting med luftvåpen i vinterhalvåret. Foto: Per Øyan.

til at flere skogeiere har hatt vanskeligheter med å få solgt eget tømmer.

Blant Østfold-kommunene hadde Rømskog minst reduksjon. Avvirkningen var 16 100 kubikk mot 16 400 i 1967, altså en nedgang på 1,8 prosent. Til sammenligning var nedgangen i Marker nærmere 38 prosent, og i hele Østfold 32 prosent. Også i Aurskog-Høland var det stor svikt, rundt 35 prosent.¹⁶⁰

Bedrifter

Nye industrielle tiltak ble ønsket velkommen av kommunen, som fryktet for sysselsettin-

gen, særlig på grunn av mekaniseringen av skogbruket.

Bedrifter i Rømskog var helt frem til midten av 1960-åra basert på lokale initiativ. Etter den tid kom det noen etableringer med utenbygds eiere. Haugsvær Skofabrikk i Gansdalen i Fet opprettet i oktober 1968 en ny avdeling i det tidligere ungdomslokalet i Rømskog. Her ble det produsert mokasiner og vintertøfler. Kommunen var utleier, og dette var en kombinasjon av hjemmearbeid og fabrikk. Avdelingen fikk overført 12–14 årsverk fra Gansdalen, og en del av virksomheten ble utført som hjemmearbeid

Marker Sparebank startet i 1961 bankbussvirksomhet i Rømskog. Den var i virksomhet til 1988. I tillegg hadde Marker Sparebank, fra 1978, eget kontor i Alderspensionatet. Her er Thoralf Tukkensæter på vei inn i bussen. Eier: Marker Sparebank.

av rundt 20 syersker. De aller fleste ansatte var kvinner.

En av grunnene til at bedriften søkte seg ut på landsbygda var at mye av arbeidet kunne utføres hjemme. Samtidig var det en fordel for damene at de slapp lang vei til arbeidsstedet. I tettbebygde strøk var det vanskelig å kombinere slikt hjemme- og fabrikkarbeid, og i Rømskog var det også god tilgang på arbeidskraft. Disponent Hans Holtung regnet med at rundt 18 damer ville arbeide hjemme på deltid. Noen damer fra Rømskog hadde også en tid vært i lære ved fabrikken i Gansdalen, og ville nå fortsette ved den nye avdelingen i Rømskog.

Haugsværs nye skofabrikk i Rømskog var på nyåret 1969 kommunens største bedrift

med nærmere 40 ansatte.¹⁶¹ Herremokasiner i plast var en stor suksess, og slike ble også eksportert til Sverige og Finland. Målet var at 40 ansatte skulle produsere vel 2 500 mokasiner i uka. Virksomheten opphørte i mai 1971.¹⁶² Vi skal senere se hvorfor og hvordan bedriften ble avviklet.

Bankbuss

I moderne tid er bankvesenet en uløselig del av næringslivet. Før Rømskog fikk egen bankfilial, betjente en bankbuss fra Marker Sparebank bygda to ganger i uka. Den første bankbussen var en Commer innkjøpt i 1961. Ordningen startet i 1961, og det var flere stoppesteder der kundene møtte opp for å få utført banktjenester. Dermed ble det slutt på

Rømskog kommune bygget i 1988 et eget hus mellom skolen og barnehagen, og like ved kommunehuset i Rømskog. Det nye huset ble leid ut til Marker Sparebanks forretningsvirksomhet. Frem til 2005 holdt banken til i dette lokalet. Banken flyttet da virksomheten over til et eget kontor i Kommunehuset, mens det tidligere banklokalet ble ominnredet til kafévirksomhet. Eier: Rømskog lokalsamling.

at folk i grensebygdene måtte gjemme penger på kistebunnen. Etter en busstur havnet pengene i stedet i bankens hvelv.

Banken opprettholdt også direkte kontakt med kundene ved å arrangere lokale bankkvelder. I februar 1962 kom for eksempel styreformannen til Rømskog for å orientere om resultatene av den nye bankbussdriften. Andre kvelder kunne det være kulturhistoriske foredrag eller diskusjon om ulike emner.¹⁶³

Først i 1978 fikk Marker Sparebank egen filial i Rømskog med kontor i alderspensjonatet. Dette var en forutsetning for å

få ekspansjon i næringslivet, og bygge opp et moderne samfunn tuftet på pengeøkonomi. Samtidig var privatisering på vei tilbake når det gjaldt offentlige oppgaver. Forretningsdrift og inntjening var viktigere enn pålegg fra offentlige myndigheter.

I 1986 vedtok kommunestyret å oppføre en kontorbygning for Marker Sparebank ved siden av kommunehuset. Grunnflaten skulle være 100 kvadratmeter, og husleie og leievilkår ble fastsatt av formannskapet etter drøftelser med Marker Sparebank.¹⁶⁴ I forkant av vedtaket var det debatt både om denne

Høytidelig overlevering av det nye bankbygget til Marker Sparebank i 1988.

Fra venstre banksjef Thor Gudim, kontorsjef Roy Haugen, Anne-Berit Jaavall Kværner og Britt Irene Moen Heggedal (sittende). Foto: Indre Akershus Blad.

bygningen og andre kommunale byggeprosjekter og utvidelser. Noen av politikerne etterlyste en helhetlig plan.¹⁶⁵ Samtidig fikk Rømskog kommune en representant i bankens styre.

Nye utfordringer for kommunen

Rømskog kommune var stadig åpen for samarbeid i et stadig større perspektiv, og det gjaldt ikke bare koordinering av oppgaver med andre kommuner i regionen. Felles kommunale prosjekter var langt å foretrekke fremfor kommunesammenslåing. –

Hva var de viktigste samarbeidsoppgaver på 1960-tallet?

Interkommunalt samarbeid

For gjennomføring av offentlige reformer satte overordnede myndigheter stadig større krav til kommunal effektivitet og samordning. For å gjøre kommunen mer profesjonell og faglig sterkere måtte lønn og godtgjørelser til kommunale tjenesteytere og helsearbeidere økes. En slik stimulering skulle bidra til å demme opp for konkurransen fra næringslivet om dyktige arbeidstakere. Tanken om sammenslåing av kommuner, sko-

ler, helsetjenester og andre institusjoner til større enheter var hele tiden til stede. I 1963 ble Øymark og Rødenes lensmannsdistrikt slått sammen til ett distrikt.¹⁶⁶ Og Rømskog hadde herredsaagronom felles med Aremark, Øymark og Rødenes etter at Rødenes og Øymark var slått sammen til én kommune, Marker, i 1964.¹⁶⁷

Samme år kom for øvrig spørsmål om å innlemme også Rømskog i storkommunen opp på nytt. Det var kommet henstilling fra Departementet, men kommunen var fremdeles fast bestemt på å stå utenfor. Kommunestyret mente fremdeles at Rømskog ville bli utkant i en storkommune, og ville også på grunn av folketallet få en ytterst svak representasjon i sammenslutningens kommunestyre. Dette var vektige argumenter, og kommunestyret ba om snarlig bekreftelse på Rømskogs fremtidige status som selvstendig kommune.¹⁶⁸ De folkevalgte og bygdas befolkning var samstemmige. For øvrig satt ordfører Ola Taraldrud i fylkestinget, og kunne dermed personlig være med på å påvirke utviklingen. Han var den siste som automatisk ble medlem av fylkestinget i kraft av sin status som ordfører.

Den interkommunale kontakt virket bra, og et godt eksempel var samarbeidet mellom Aurskog Høland og Rømskog om den nårlige skolen. Distriktsleageordningen sammen med Høland var også tilfredstillende for Rømskogs vedkommende.

Berørte, samarbeidende kommuner kunne også stå samlet bak henvendelser til overordnede myndigheter når det dukket opp felles problemer. Formannskapene i Rømskog, Setskog, Søndre Høland, Aurskog, Blaker, Rødenes, Øymark og Aremark møttes 18. februar 1959 i Rømskog for å sende protestskriv til Sosialdepartementet. Saken gjaldt den nye trygdeordningen i skogbruket fra og med 5. januar samme år. Ordningen virket svært uheldig for sysselsettingen i de berørte

kommuner. Den nye trygdeordningen ville gripe langt inn i selve skogbruket. Dette gjaldt både eldre arbeidere i aldersgruppen 50–65 år med nedsatt yteevne, og yngre skogsarbeidere som opplevde utrygge fremtidsutsikter.¹⁶⁹

Gjennomføring av niårig skole

I 1961 ble det som omtalt innført niårig skole. På kretsmøtet i Rømskog var 52 stemmeberettigede møtt frem, og av disse stemte 44 for skole på Bjørkelangen. Ingen stemte på Ørje som skolested for ungdomsskolen, mens åtte stemmesedler var blanke. Den nårlige enhetsskolen innebar seksårig barneskole pluss treårig ungdomsskole. Det ble fem dagers skole for fjerde, femte og sjette årskull. Skolestyret ønsket om mulig å beholde syvårskullet i bygda.¹⁷⁰ Dermed var Rømskog først blant Østfolds bygder med å innføre den nye folkeskoleloven.

Som tidligere beskrevet, hadde Rømskog kommune i første omgang takket nei til tilbudet, men gikk altså fra skoleåret 1961/62 inn i et interkommunalt samarbeid om skoleverket. Bjørkelangen linjedelte ungdomsskole ble felles skole for Nordre Høland, Setskog og Rømskog. Skolens forstanderskap besto av to representanter fra vertskommunen Nordre Høland, mens Rømskog og Setskog fikk en representant hver. Også foreldrene fikk plass i forstanderskapet med samme antall representanter. Nordre Høland kommune administrerte skolen og beregnet de kvartalsvise tilskuddene. Etter at alle refusjoner var fratrukket, betalte Nordre Høland 15 prosent av utgiftene, mens resten ble fordelt på Rømskog og Setskog i forhold til elevtallet. Skoleskyssen måtte hver kommune besørge selv.¹⁷¹

I ettertid mente enkelte at Rømskog hadde «solgt seg» til Nordre Høland i skolesaken. Fordelingen av utgiftene lå uforholdsmessig tungt på bygda med såpass liten andel elever.

Rømskog Sentralskole sto ferdig i 1958 og var opprinnelig reist i mur. Skolebygningen ble senere panelt utvendig. Eier: Rømskog lokalsamling.

Dessuten var representasjonen i forstanderskapet blitt noe skjev. Med så fåtallig representasjon var Rømskog ikke i stand til å få gjennomslag for ønskelige endringer. Kommunen var kommet såpass sent med i forhandlingene at løpet langt på vei var kjørt.

Ordfører Jørgen T. Tørnby uttalte sommeren 1962 at de var gått med på avtalen i samarbeidskomiteen, «mens vi satt der små og stille, og så på det store Nordre Høland. For vi tenkte at hvis vi gir etter litt her, så kan det komme oss til gode i andre forbindelser. Men nei, sann gikk det ikke».¹⁷²

Kommunens andel i ungdomsskolebygget var kommunens største økonomiske bekymring. Året etter ga Østfold fylke full refusjon av Rømskogs andel, og alt lå nå til rette for at kommunen slapp å ta opp lån. Dette var til stor lettelse, og gjorde det enklere å bære andre bekymringer.¹⁷³

Rømskog ble samtidig med i den interkommunale skoletannlegeordningen. Tannlege Knut Hellsten ledet klinikken ved Bjørkelangen ungdomsskole. Styret for tannlegeordningen fikk en representant fra Rømskog kommune.¹⁷⁴

Nordre og Søndre Høland, samt Setskog og Aurskog kommuner gikk sammen i 1966, og den nye storkommunen gjennomførte flere endringer i skoleverket, som også skulle få betydning for Rømskog. Omorganisering av skoleverket var et hovedargument for å slå kommunene sammen.

Som vi senere skal se, gikk reformarbeidet videre i 1970-åra, og omfattet også det faglige og pedagogiske innhold.

Styrking av grunnskolen

Når det gjaldt egen skole, gikk Rømskog kommune inn for videre styrking av grunn-

skolen ved egen sentralskole. Som en følge av tilslutningen til den linjedelte ungdomsskolen på Bjørkelangen, ble det vedtatt å innføre fem dagers undervisning for fjerde, femte og sjette årskull. Ordningen medførte en timelærerpost med 600 timer årlig undervisning. Lærer Johan Hatleli ble ansatt som skolestyrer ved sentralskolen fra 1961/62. En komité på tre medlemmer skulle samarbeide med Nordre Høland og Setskog om den videre utredning av den niårige skole.¹⁷⁵ Dette resulterte i en plan på åtte punkter for den niårige obligatoriske enhetsskole ifølge lov om folkeskolen av 10. april 1959.¹⁷⁶

Rømskogs andel av byggekostnadene var i 1961 foreløpig beregnet til kr 169 387. Østfold fylke bidro med kr 84 694, og det resterende ble lånt i Marker Sparebank. Renter og avdrag til Nordre Høland skulle dekkes over de årlige budsjetter med sluttoppgjør 31. desember 1965.¹⁷⁷

Når det gjaldt småskolen, ble det på grunn av vanskene med skoleskyss innført én time lengre undervisning pr. dag enn foreskrevet. Ordningen gjaldt fra og med 1961–62.¹⁷⁸

Noen elever ønsket å gå et tiende frivillig skoleår, og kommunen ga anledning til det i 1964.¹⁷⁹ Senere samme år ble det vedtatt å gi sommerundervisning i fjerde til sjette skoleår.¹⁸⁰

På 1960-tallet kom det stadig flere søknader om stipend til skolegang og videreutdanning. Kommunen la fremdeles søkerens økonomi til grunn for behandlingen, og de aller fleste søknader ble innvilget. Fra 1969 utbetalte kommunen stipend mot senere refusjon fra Østfold fylke.¹⁸¹

For øvrig dekket Rømskog kommune sine utgifter til elever ved Indre Østfold handelsskole og ved yrkesskoler.

Østfold fylke overtok i 1965 drift av gymnasiene, og siden Rømskog kommune betalte fylkesskatt til Østfold, var det naturlig at elever fra Rømskog valgte gymnaset i Mysen.¹⁸²

Noen elever som gikk på videregående skole, valgte å reise frem og tilbake samme dag. De måtte frem til skoleåret 1968/69 dekke reiseutgiftene selv. Fra da av dekket kommunen rutegående skyss for elever som daglig søkte gymnas, yrkesskole, handelsskole og husmorskole.¹⁸³ De videregående skoler var spredt til mange steder i Østfold, Akershus og Oslo.

Barn og ungdom var altså et av kommunens viktigste satsningsområder på 1960-tallet. Her lå fremtiden, og kunnskap og kompetanse var nøkkelen til fremgang. I motsetning til ende av velferdssamfunnet var eldre og pleietrengende, som ofte måtte stille bakerst i køen når godene skulle fordeles. Hvordan ble sosialtjenesten praktisert i Rømskog?

Omsorg av eldre og pleietrengende

Distriktslege Sverre Larsen iverksatte en undersøkelse som dokumenterte at antall eldre som trengte pleie, var en raskt voksende gruppe. Dermed økte også behovet for pleiehjem. Den såkalte «eldrebølgen» var på vei.

Når det gjaldt sosiale goder, sluttet Rømskog kommune seg i 1962 enstemmig til forslaget fra Østfold Fylkeslag av Norges Sosialforbund om å gi lommepenger og julegaver til klienter på alders- og pleiehjem.¹⁸⁴ Dette var noe nytt i tiden, og kvinner og menn fikk de samme goder. Enslige kvinner over 60 år og enker med barn ble tilgodesett med kommunal pensjon. Fra og med april 1963 kunne man etter søknad innvilges trygd.¹⁸⁵ På slutten av året fikk 11 enker og enslige kvinner over 60 år kommunal trygd. De månedlige beløp varierte fra 40 til 140 kroner. Gjennomsnittlig trygd var 106 kroner. Året etter ble trygden regulert til kr 3780 i året for alle.¹⁸⁶

Antall eldre pleietrengende vokste raskere enn kommunens tilbud om pleiehjemsplasser. I 1965 fikk kommunen søk-

Sverre Larsen (1910-98), ble tilsatt som distriktslege i Aurskog-Høland legedistrikt, som også omfattet Rømskog i 1965. Han virket frem til 1983.

Sverre Larsen hadde en lang og omfattende studie- og virketid bak seg da han kom til Høland. I sine yngre dager vervet han seg i det engelske Royal Airforce, og var med på landgangen i Normandie i 1944. Etter krigen fortsatte han sin tjeneste i forsvaret og på utenriksstasjoner.

Sverre Larsen var en meget kunnskapsrik og dyktig lege, som grep fatt i mange saker. Som formann i Helserådet i Aurskog-Høland og Rømskog var han opptatt av å bedre vannkvaliteten hos de mange små vannverk i kommunene slik at de tilfredstilte hygieniske krav. Foto: Per Erik Nilssen.

nad fra en privatperson om å kjøpe brann- tomta etter kommunehuset på Kirkerud. Der ville han bygge pleiehjem. Kommunen stilte seg positivt til initiativet, men prosjektet ble ikke realisert.

Syke- og legeordning

Det var vesentlig å få hele helseordningen inn i et fast system. Et kommunalt oppnevnt helse-

råd kom derfor med forslag til helseforskrifter, som ble forelagt kommunen til godkjenning.

Rømskog tilhørte fremdeles Høland legedistrikt og var fornøyd med ordningen. Legen hadde hver måned to kontordager i Rømskog, hvorav den ene var avsatt til barnekontroll. Men distriktslegen hadde stort arbeidspress, og det var derfor stadig utskifting av leger. Rømskog kommune uttrykte bekymring for dette, og ville gjøre sitt ytterste for å lette byrdene og yte all mulig hjelp til distriktslegen.¹⁸⁷

Syketransporten var en av de tyngste utgiftsposter for sykestrygden. Trygdekassa hadde bare 312 sykestrygdmedlemmer, og utgiftene var i 1965 kommet opp i hele 24 819 kroner. Trygdesjef Thoralf Tukkensæter hadde beregnet en uttelling på kr 79,55 pr medlem. Fremste årsak til utgiftene var store avstander til sykehusene. Det var som kjent særlig langt til sentralsykehuset i Fredrikstad, og legene beordret fremdeles sine pasienter til Fredrikstad fremfor det nye lokalsykehuset i Askim. Gamle rutiner var vonde å vende, og det måtte tenkes i nye baner. Trygdekassa ville nå ta initiativ for å få ned utgiftene.¹⁸⁸

Dette gjaldt ikke minst lokale tiltak. Rømskog kommune måtte i 1965 avslå overtakelse av sykepleieordningen, som sykepleierforeningen i bygda hittil hadde ivaretatt. Det var gitt et kommunalt tilskudd, men det var ikke tilstrekkelig for å kunne fortsette ordningen. 1964 var det første året kommunen ikke hadde gitt foreningen noe tilskudd, og sykepleierforeningen var svært skuffet. Samtidig var det på tale å få en ambulerende sykepleie. Ordfører Ola Taraldrud minnet om at man fremdeles disponerte kr 4700 på budsjettet, og antydte et forslag om å be sykepleierforeningen avvertere etter sykepleierske. Dersom det ble ansatt en kvalifisert søker, ville kommunen gi det nødvendige tilskudd, mens foreningen skulle stå som arbeidsgiver. Saken ble oversendt kommunens sosialstyre

med anmodning om en uttalelse om den fremtidige hjelpeordning i kommunen.¹⁸⁹ Hjemmesykepleien var med andre ord på vei inn i kommunens omsorgstjeneste.

Nye kommunale oppgaver

I en stadig tydeligere moderniseringsprosess ble også de rent kommunale oppgaver spesialisert og effektivisert. Hva var i så måte typisk for Rømskog fra 1960-tallet?

For å lette saksbehandlingen fikk formannskapet i 1962 myndighet til å fatte vedtak i enkelte saker. Blant aktuelle saker det året var kommunale tilskudd til private veier (grendeveier), og ansettelse av arkitekt til det nye kommunelokalet. I 1986 ble det delegert myndighet til formannskapet i budsjettsaker. Dette gjaldt justering av budsjettet innenfor gitte rammer, og omfattet blant annet vedtak om overføring av bevilgninger til senere år. Dermed unngikk man lange og tunge saksganger, og kommunestyret kunne konsentrere seg om mer overordnede oppgaver.¹⁹⁰

I tråd med flere oppgaver og større aktivitet ble det opprettet nye komiteer, råd og utvalg. Rømskog fikk for eksempel egne nemnder for tiltak, vannforsyning, skattelettelse og innlandsfiske. I 1969 ble det nedsatt en egen historienemnd med Hans Taraldrud som sekretær.¹⁹¹

Den nye tids krav til organisering og effektivisering innhentet også Rømskog. Derfor måtte det også her skaffes flere og bedre kontorer. Kommunelokalet lå ennå i januar 1959 på Kirkerud, men plassen var for liten. Kommunestyret vedtok derfor samme måned å innrede Tukkun skole fra 1920-åra til kontorer for herredskassa og ligningskontoret. Samtidig skulle det skaffes kontorplass til lensmann, bank og herredsgard. Følgelig måtte det innhentes mer kontorhjelpe. Også distriktslegen skulle ha et sted å være under sine to månedlige

kontordager i Rømskog («dåakterdager»). Man skulle prøve å innrede brukbare lokaler i kommunehuset.¹⁹²

Nytt kommunehus

Etter at kommunelokalet på Kirkerud brant ned i juni 1959, måtte kommunestyremøtene holdes på sentralskolen, mens formennene også kunne møtes hjemme hos ordføreren og andre formannskapsmedlemmer. For øvrig kunne det være hyggelig når kommunestyrerepresentantene møttes på skolen. Ordføreren gjorde i alle fall hva han kunne for å skape trivsel. Da de kom sammen til forhandlinger i august 1961, lå det en pose sukkertøy og et assortert utvalg sigaretter på hver plass. Ordfører Jørgen T. Tørnby span-derte, og så vidt vites, var det ingen engangsforeteelse. Dette må sannelig ha vært mer populært enn wienerbrød og kaffe i vanlig kommunal regi. Spanderingen virket trolig overveldende på representantene, for de satte seg beskjedent på stoler langs veggene. På et av møtene var beskjedenheten ekstra stor, og ordføreren måtte be dem komme nærmere forhandlingsbordet, da møtet skulle begynne. Men det gikk tregt, og ordføreren utbrøt utålmodig at det var da svært til beskjedenhet. Da kom det en stemme fra det ene klasseromhjørnet: «Og nå som det er lagt ut så fint åte til dom!»¹⁹³

Høsten 1961 ble det lagt planer for bygging av nytt kommunehus. Først og fremst måtte tomtevalget utredes, og fire forslag ble drøftet: 1. Den gamle tomte på Kirkerud. 2. Kommunens eiendom Sandem. 3. Engehaget. 4. Eidet.

Formannskapet mente at tomte på Kirkerud muligens var den peneste, men den var ikke lenger så sentral. Også tomte på Sandem var pen, men siden størstedelen av befolkningen sognet til nordsiden av Rømsjøen, burde kommunehuset helst ligge i det området. Eidet falt bort, fordi kommunen

Rømskog kommunehus sto ferdig i 1968. Bygningen ble plassert helt inntil den gamle Tukken skole, som ble revet omtrent samtidig. Eier: Rømskog lokalsamling.

ikke fikk kjøpe tomten der. Tomten på Engehaget var pen, og bød samtidig på flere økonomiske fordeler. Et kommunehus her kunne ha felles fyringsanlegg og kloakkanlegg med Sentralskolen. Også vaktmesteren kunne være felles for begge hus.

Derfor foreslo formannskapet enstemmig å bygge det nye kommunehuset på Engehaget. Kommunestyret vedtok tomtevalget 13. november 1961.¹⁹⁴ Året etter ble arkitekt Johannes Løvfald fra Mysen engasjert til å tegne kommunehuset. Formannskapet mente at det var en fordel å ha en habil arkitekt fra distriktet. Nå måtte også de økonomiske rammer utredes.

Etter at Løvfald fikk oppdraget, ble det nedsatt en egen byggekomité med Jørgen Dahl som formann.¹⁹⁵ I 1963 fikk byggekomiteen utvidet mandat til å koordinere hele den kommunale byggevirksomhet.¹⁹⁶ Byggingen av kommunehuset var kostnadsberegnet til

drøyt 600 000 kroner, og kommunen trengte å låne kr 223 000. Det ble søkt om lån i Norges Kommunalbank. Marker Sparebank ga et lån på kr 75 000.

Det var et alminnelig ønske blant bygdefolk at huset også skulle romme et forsamlingslokale til allmenn-nyttige formål. Et slikt sentralt møtested hadde lenge vært et savn i bygda. Byggetiden var beregnet til to år.¹⁹⁷ Den ønskede kultursal kom senere, og ble etablert uten å ta opp lån.

Planen ble holdt, og i august 1968 flyttet de kommunale etater inn i helt nye og moderne omgivelser. Kommunehuset hadde en samlet gulvflate på 951 kvadratmeter, og i samme bygning var skolens gymnastikksal. Ifølge byggekomiteens daværende formann, ligningssjef Harald S. Haugen, hadde hele arbeidet tatt knapt to år, og alt var gått etter planen. Byggekostnadene var stipulert til kr 750 000. Den gamle skolebygningen som

hadde huset kommunen i nesten 50 år, skulle rives. Også den gamle låven på skoletomta var til nedrivning. Hele området ble planert og gjort meget attraktivt.¹⁹⁸

I tråd med økte krav til forvaltning og saksbehandling måtte veier, post og telefoni stadig utbedres. Infrastruktur var et moderne begrep, som kommunen skulle møte stadig oftere.

Post og telefon

Post og telefon var en viktig del av kommunikasjonene, og et stadig tilbakevendende problem i Rømskog. Etter 1905 gikk posten som kjent over Bjørkelangen. Kommunen hadde til liten nytte vært i forhandlinger med postverket for å få en bedre postordning. Før krigen var det postforbindelse fire ganger i uka, og tre ganger ukentlig under krigen. Postmesteren i Oslo hadde det øverste ansvar for postrutene. I august 1945 ba beboerne i Trosterudgrenda om daglig post til og fra Bjørkelangen. Kommunen sendte anmodningen videre til postmesteren i Oslo. Dette gjaldt bipostrute nr. 595, og søknaden ble avslått med høye kostnader som begrunnelse, slik søknader også tidligere var blitt avslått. Herredsstyret mente avslaget var urimelig, og at beboerne hadde krav på daglig og sikker postbefordring. Søknaden ble derfor opprettholdt.¹⁹⁹

Ennå i 1946 gikk det post bare tre ganger ukentlig. Dersom et brev ble postlagt på lørdag, kom det tidligst av sted onsdag uka etter. Dersom en person i Oslo skrev brev til en i Rømskog, ville det gå minst en uke før det kunne forventes svar, skjønt strekningen bare var 100 km.²⁰⁰

I 1950 var det to poståpnerier i Rømskog. Rømskog poståpneri omfattet «Nordroa» og «Østkroken», mens Søre Rømskog poståpneri gjaldt «Vestsia» og «Utroa». I 1949 fant postvesenet ut at «Utroa» ikke trengte å få post oftere enn annen hver dag. Eventuelle

protester fra de berørte parter måtte sendes via kommunen til Poststyret i Oslo.²⁰¹ Men som vi ofte har sett, vant slike henvendelser lite frem.

Kommunen mente at Rømskog poståpneri fortsatt burde ligge ved eller i nærheten av Trandem. Betingelsen for det var at postverkets plan om å opprette brevhus i klasse I ved Tørnby ble gjennomført allerede fra 1. august 1950, og at postføreren fra samme dato pliktet å hente utgående post på Tørnby brevhus. Dersom ikke dette ble gjennomført, ville kommunen slutte seg til lensmannens uttalelse om å flytte Rømskog poståpneri til Tørnby.²⁰²

Mange klager

Ikke alle endringer og nyordninger var til umiddelbar fordel for bygda. Sentralisering og såkalt effektivisering var overordnede krav som tok lite hensyn til lokale behov. Herredsstyret beklaget i 1954 både den nye kontortiden og postgangen i kommunen. Det var et stort tilbakeskritt at posten gikk ut fra Rømskog poståpneri i stedet for fra poståpneriet i Søre Rømskog. Postmesteren ble anmodet om å gjeninnføre den gamle ordning med postutgang fra Søre Rømskog poståpneri om morgenen.²⁰³

Det var også mange ønsker og behov når det gjaldt postombringelse. I 1967 kom det melding fra postmesteren i Lillestrøm med forslag om ny ruteordning i Rømskog. Det var ønskelig å nedlegge Tørnby brevhus og Søre Rømskog poståpneri, og erstatte disse med landpostrute. Dette innebar at det ville gå postrute helt til Trosterud med daglig postgang til Ringsby. På den tid gikk posten bare tre ganger i uka til Ringsby. Kommune- styret hadde intet vesentlig å bemerke til forslaget. Det var viktig at postgangen ikke ble forsinket i forhold til dagens ordning.²⁰⁴

Harald Myrås fra Setskog overtok i 1964 postkjøringa fra Bjørkelangen til Trosterud

Olaf Haugen (1894-1966) med sin Graham Paige 1930-modell utenfor uthuset ved poståpneriet på Nedstua, Søndre Trandem. Foto: Per Øyan, 1939.

etter Olaf Haugen. Den daglige ruta fra Bjørkelangen til Rømskog gikk rundt Rømsjøen. Den var 11,5 mil lang, og var i lengste laget. Ruta var ikke bare lang. Den hadde hele 84 stoppesteder, og noen av dem hadde 13 postkasser. Han hadde mye å holde styr på, og trengte assistanse. Han fremhevet det gode samarbeid, særlig med poståpner Ragnhild Nyquist. Hun var poståpner fra begynnelsen av 1950-tallet, og tok over etter sin mor, Birgit Kind Haugen. Poståpneriet var på Nordre Rømskog.

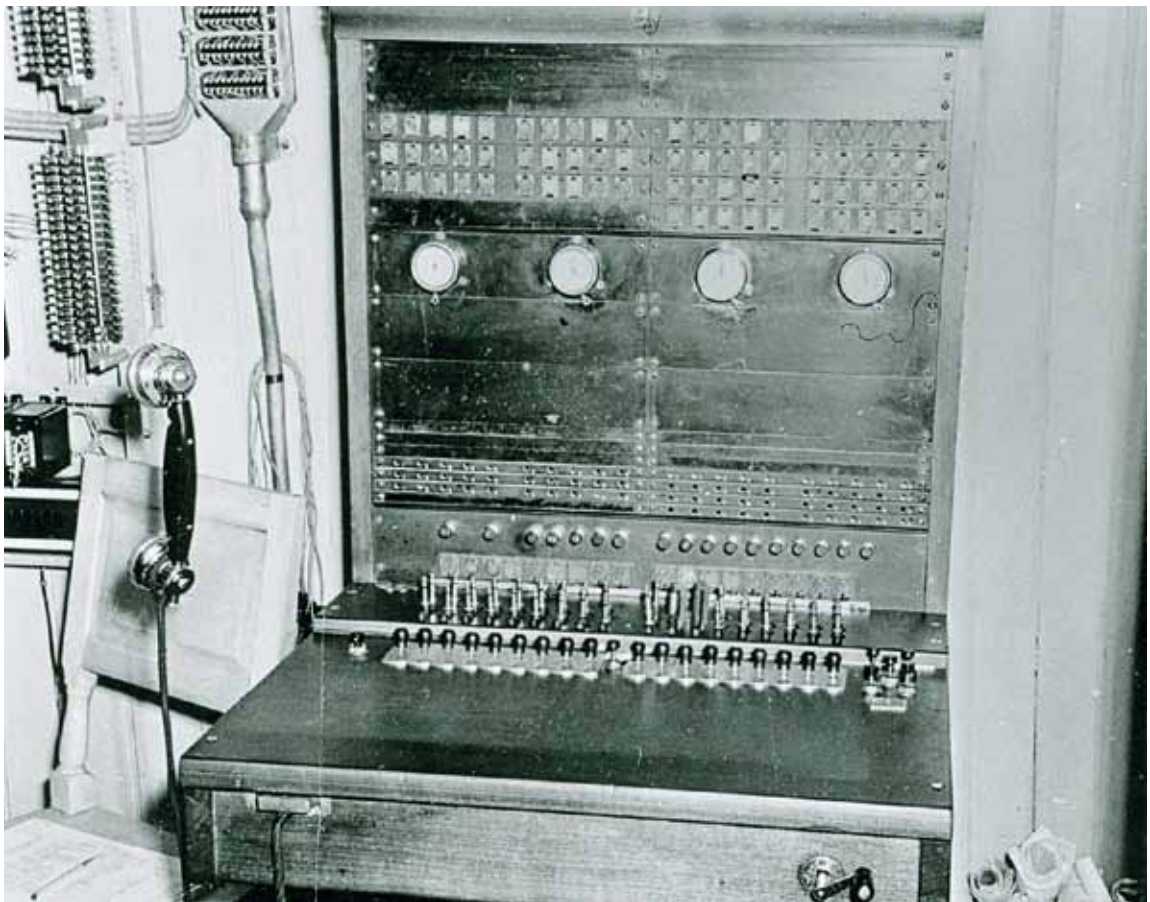
Det var en del private veier som om vinteren ikke var brøytet. Derfor måtte postkjøreren medbringe snøskuffe eller bruke ski. I alle de 34 år Harald Myrås hadde vært i tjeneste, var han sykmeldt bare én gang.²⁰⁵

Telefonordningen

Ikke minst telefonsambandet var et vedvarende problem. Den videre utbygging

Ragnhild Nyquist (1924-2010) var poståpner på Brennemoen til hun ble pensjonert i 1990. Eier: Rømskog lokalsamling.

Med dette sentralbordet kunne Rømskogs abonnenter betjenes både internt i bygda og til verden for øvrig. Når det ringte, falt et lokk ned øverst på bordet og sentralbordbetjenten så med en gang hvem som var på tråden. Abonnenten skulle egentlig oppgi nummeret, men det var sjelden ringeren visste nummeret til den han ønsket å snakke med. Derfor var det viktig at sentralbordbetjenten hadde pugget alle nummer slik at det kunne foretas en hurtig ekspedisjon. Foto: Evensen.

av telefonnettet var, særlig i Rømskog, et nødvendig anliggende. I 1949 var det 73 abonnenter i bygda, og hovedsentralen lå i Lillestrøm. Det var i 1951 mange klager på telefonordningen på helligdager, og ekstrabetaling for overtidssamtaler. Det var en alminnelig mening at servicen ikke sto i forhold til abonnentenes utlegg og venting. Ordføreren ble pålagt å legge saken frem for telegrafbestyreren på Lillestrøm.²⁰⁶

Det var ikke alltid helt klare linjer i kommunikasjonen mellom kommunen, Veive-

senet og Telegrafverket. Dette gjaldt særlig utbyggingen av nettet. I 1961 sto det en lang rekke telefonstolper midt ute i veien langs vestsiden av Rømsjøen. Veivesenet hadde gjort henvendelse til Telegrafverket om omlegging av veien, men det måtte foreligge tilsagn fra kommunen om at den dekket erstatning for grunnen der stolpene skulle stå. Når så ikke var gjort, ble stolpene altså stående midt i veien. Derfor måtte kommunen henvende seg til Telegrafverket i sakens anledning. Kommunen var naturlig

nok forundret over en slik fremgangsmåte. Ordfører Jørgen T. Tørnby syntes at det var merkelig «at når Veivesenet bygger ut en slik vei, så skal en stakkars ordfører måtte fly omkring og lukte at telefonstolpene blir stående ute i veien, og deretter ta seg av det nødvendige». Det var heller ikke småpenger kommunen måtte betale for stolpegrunn, for kravet var nå en fem meter bred gate inn til hver stolpe.²⁰⁷

Den siste telefonsentral

Familien Borgny og Henrik Bernhus på Nordre Rømskog bestyrte den siste telefonsentralen i bygda. Borgny ble stasjonsholder etter sin mor, Gunhild Skogheim, i 1962. For sin innsats igjennom 40 år ble Gunhild Skogheim tildelt kongens fortjenestemedalje i sølv.

Sentralen var den gang på Skogheim, og ble i 1962 flyttet hjem til Borgny på Berg. Også Randi Moen var i mange år tilknyttet telefonsentralen på Rømskog. Hun var både fast avløser og hjelpeavløser. Sentralen betjente til sammen 176 abonnenter, 128 i nordre og 48 i Søre Rømskog.

Telefonen i Søre Rømskog, på Skjønhaug hos søstrene Ruth, Aagot og Kristine Skau, ble automatisert 22. juni 1973 klokka 10 om formiddagen, men bare lokalt. Derfor måtte alle samtaler ut av bygda eller til abonnenter i Nordre Rømskog enn så lenge gå via sentralen. Dette gjaldt 45 abonnenter, som hadde fått nye apparater, og kunne slå nummeret direkte seg imellom. Når de skulle ringe rikstelefon, måtte samtalene gå over Nordre Rømskog som fremdeles besto, med Borgny Bernhus som stasjonsholder. Søstrene Skau hadde styrt Søre Rømskog sentral helt siden den ble opprettet i 1914, det vil si i nesten 60 år.²⁰⁸

Rømskog hadde i 1973 mellom 90 og 100 abonnenter hvorav halvparten ble betjent manuelt. Felles for disse tre sentralene var

at de hadde hatt tilhold hjemme hos stasjonsholderne, og kom dermed til å påvirke privatlivet. Borgny Bernhus på Berg uttalte til Indre Akershus Blad da sentralen ble nedlagt, at det i fremtiden skulle bli «rart» å gå inn i rommet der sentralen i alle år hadde stått.²⁰⁹

Utbyggingen av linjenettet med tanke på automatisering startet for alvor i 1970, skjønt den etter planen skulle ha begynt fem år tidligere. Storstormen i østlandsområdet i 1969 hadde medført forsinkelser, og den usedvanlig lange og vanskelige prosessen gjorde det nå vanskelig å etterkomme alle søknader og ønsker fra abonnentene.

I 1986 gikk kommunen til anskaffelse av et nytt telefonsystem, UNIPAX 30 A, til kommunehuset, helse- og sosialsenteret, samt alderspensjonatet.²¹⁰

Veier og bilruter

Alle offentlige tjenester var avhengig av effektive og trygge kommunikasjoner. Fremdeles opprettholdt private grunneiere en del av veistellet i bygda. Men det kommunale ansvar ble stadig tydeligere også her.

Etter søknad fra oppsitterne ble veien Skjønhaug–Sundrud i 1959 oppgradert til kommunal vei.²¹¹

I 1959 foresto ombygging av bruene ved Kopperudseter nordre og søndre. Kommunen vedtok å betale erstatning for gjerdehold og grunn, grustak, holdeplasser, brakke- og opplagstomter, steinbrudd med mer, samt all annen skade og ulempe som anlegget måtte føre med seg. Øvrige utgifter skulle dekkes av stat og fylke.²¹²

I 1961 vedtok kommunen å anlegge og vedlikeholde ferister langs veien til kirken, en ved Bøhler og en ved Bøsand. Det var allerede planert og vedlikeholdt veier ved siden av feristene. Grunneierne pliktet å holde grunder ved siden av feristene.²¹³

Veianlegget på østsiden av Rømsjøen had-

de høy prioritet, men i 1969 var det ennå ikke fullført.

Østfold fylke overtok stadig mer av veivedlikehold. Fra 1. januar 1964 overtok fylkets veivesen ansvaret for strekningen Eidet–Rømskog kirke, og Skjønhaug–Sundrud. Strekningene var henholdsvis 1600 og 1100 meter lange. Fylket krevde til gjengjeld at kommunens snøplog skulle overføres vederlagsfritt til veivesenet. Dette var den eneste snøploegen i Rømskog, og kommunestyret krevde derfor at ploegen måtte stasjoneres i bygda, og som tidligere benyttes til brøyting av bygdeveier og private veier.²¹⁴

Det var samtidig viktig at Rømskog fikk bedre veiforbindelse til Mysen og resten av Østfold. Derfor støttet kommunen veiprojektet Skislett–Hedmarken i Rødnes. Veiprojektet innebar for Rømskog en forkortelse av veien til Mysen med hele 13 kilometer. Dette ville bety mye både for kommunikasjoner og næringsliv. Østfold fylke ville på sin side bidra til at prosjektet ble realisert for således å knytte Rømskog sterkere til Østfold. Veibyggingen kunne i neste omgang skape grunnlag for mer industri og sysselsetting i kommunen.²¹⁵

Bussrute Mysen–Rømskog

For å knytte enda bedre forbindelse med Østfold ble det i 1965 som en prøveordning iverksatt en bussforbindelse mellom Mysen og Rømskog. Fylket ga kr 16 000 til prosjektet. Prosjektet var i første omgang vellykket, og Rømskog kommune ønsket å opprettholde ruteforbindelsen Mysen–Kroksund–Trandemsetra. Den var ikke minst viktig når det gjaldt skole, sykehus og kommende industri.²¹⁶ Ordfører Ola Taraldrud minnet om at Rømskog betalte fylkesskatt til Østfold, og at veien til sykehus og høyere skole i Askim og Mysen var helt nødvendig. Kommunen hadde ikke råd til å betale fylkesskatt både til Akershus og Østfold.²¹⁷

Den nye ruta til Østfold Bilruter ble ønsket

velkommen ikke minst i Østfold for øvrig. «Jeg har inntrykk av at hele Østfold trykker Rømskog til sin barm i dag,» uttalte samferdselskonsulent Syversen ved innvielsen. Ifølge fylkesordfører Karl H. Karlsen hadde fylkets myndigheter for lengst lagt sin spesielle elsk på bygda, «og det er ganske gitt at vi vil satse på å beholde Rømskog som en vesentlig del av fylket. Det er vår simple plikt å legge forholdene til rette for dette.»

Fylkesordføreren mente ellers at bilruta bare var en sped begynnelse til bedre kommunikasjon. Det trengtes nå utbygging av tilførselsveier til Kroksund bru og utbedring av de vanskelige bakkekneikene ved Krok- og Rakkestadgårdene. Dessuten var det klart at den prosjekterte veien Skislett–Hedmarken måtte bygges så snart som mulig.

Også handelsstanden i Askim og Mysen uttrykte glede over kontakten med Rømskog. Kjøpmann Leif Mysen visste at en rømsjing aldri kom for å prute, men for å handle. «Jeg liker dere!»

Siden det var såpass kort vei til Bjørkelangen i forhold til Askim og Mysen, fryktet ikke kjøpmennene her noen handelslekkasje til Østfold. For øvrig var den niårige skolen som kjent et sterkt bindeledd mellom Rømskog og Bjørkelangen.

Ordfører Johan Volden i Eidsberg hevdet at samferdselen var hovedbetingelsen for å skape levelige vilkår i bygdene i indre Østfold. Det var bedre å utbygge den enn å lage såkalte vekstsentra. Et levende samfunn var avhengig av at hele regionen kunne samarbeide.

Optimismen var stor, men bussruta ble lite brukt i den påfølgende tid. Selv om passasjertrafikken var lav, gikk godsruta bra. Det var nå viktig at Østfold fylke opprettholdt sin støtte.²¹⁸ En viss pessimisme var nå merkbar.

I 1977 gikk ruta Rømskog–Mysen bare to ganger pr uke. Den alminnelige kollektivtransport gikk stort sett over fylkesgrensa

til Akershus. For å knytte Rømskog til regionen for øvrig ble det vurdert å benytte drosjebuss som et alternativ. Samferdselsnemnda i fylket ble anmodet om å vurdere en slik løsning.²¹⁹

Uansett førte kommunikasjoner og bilisme til større trafikk utenfra. Bygda kunne åpnes for turisme. Med biler, bussrute og bedre veier ble naturperlen Rømskog et reise-mål fra et stadig større omland.

Rømskog som turistmål

For å kunne utvikle nye næringsveier er det viktig å finne ut hva som skiller Rømskog fra andre kommuner og steder. Hvilke kvaliteter og muligheter har bygda? Kort vei til Oslo og E 18 til Stockholm gjør Rømskog attraktiv for de fleste typer næringsdrivende. Bygdas mange naturperler gir store muligheter for såkalt bygdeturisme. Fritidssamfunnet skaper behov for nye og annerledes ferieopplevelser. Feriefolk ønsker alternativer til charterreiser og sydenturer, mens travle forretningsfolk gjerne vil tilbringe helger og fridager i fredelige omgivelser uten stress og mas. Rømskog er en perfekt arena for slike behov. Uberørt natur og dyreliv kan dermed gi grunneierne nye og nødvendige inntektskilder i tillegg til skogsdrift.

I kjølvannet av velferdssamfunnet fra 1960-åra og fremover ble det mer behov for ferie og fritid. Folk fikk bedre råd og mer fritid. Stadig flere utenbygds oppsøkte Rømskog for å oppleve ro og vakker natur. Kommunen vedtok derfor i 1959 å opprette to campingplasser.²²⁰ Disse ble imidlertid ikke realisert.

Reklame og propaganda ga resultater, og turistene kom i hopetall. Men turisme er et tveegget sverd. I annen halvdel av 1960-tallet var tilstrømningen så stor, at bygdefolk ble trengt vekk fra badeplassene sine ved Rømsjøen. Badeplassene Kirkesand og Sandviksand ble særlig populære, og den som-

merlige utfoldelse var større enn ønskelig, særlig så nærme kirken og kirkegården. Også camping og telting var til besvær. Saken måtte behandles i herredsstyret, og i samforstand med grunneieren ble det i første omgang satt opp en plakat med anmodning om å vise hensyn og pietet.²²¹

En mer varig løsning var å erverve grunnen på Kirkesand til parkområde, for både å hindre camping, og for å unngå eventuell fremtidig hyttebygging. Vel 16 mål kunne overtas for 40 000 kroner. Kommunen mente at Staten burde komme inn i bildet, og Statens Friluftsråd var på befarung.²²²

Det var samtidig ønske om campingplass på Sandviksand, selv om den lå avsides. Men på grunn av steinalderboplass her, var området det fredet, og campingplass uaktuelt. Økende press på naturarealer førte til at kommunestyret i 1968 vedtok en disposisjonsplan for bestemte områder. Bygging av sportshytter, sommerhus, kolonihagehus og lignende bygninger som var beregnet på kortere opphold, kunne bare foretas ifølge disposisjonsplanen. Den var behandlet av bygningsrådet og godkjent av fylkesmannen. Bygningsrådet fikk fullmakt til å utferdige nærmere regler for hyttebygging og andre fysiske inngrep.²²³

Norsk-svensk turistsamarbeid

Også selve turismen kom etter hvert inn i mer faste former. Rømskog gikk i 1968 med i det norsk-svenske turistsamarbeid med felles brosjyre for Marker og Nordmarks-kommunene i Sverige. Kommunen sa ja til samarbeidet under tvil, fordi det også medførte utgifter. Ordfører Ola Taraldrud hevdet på sin side at turismen kunne vise seg å gi bedre sysselsetting og nye næringsveier. Han mente at rømsjøingene bodde for langt unna Oslo til å kunne arbeide der, og reise frem og tilbake på dagen. For øvrig var det alminnelig oppfatning at man måtte se fremover, og at medvirkning i turistbrosjyren ville løn-

På Sandviksand er det folksomt på fine sommerdager med badende og soltilbedere. Særlig er stranden godt egnet for barn.

Nærmest fra venstre: Heikki Nilsson, Tor-Kristian Nilsen, Line Nilsson, Sidsel Nilsson, Malin Nilsson og Harrieth Nilsson. Foto: Nils Nilssen, 1982.

ne seg i et større og lengre perspektiv. Men det var bekymringsfullt at infrastrukturen og vareutvalget i kommunen ennå ikke var tilfredstillende for større turisme.

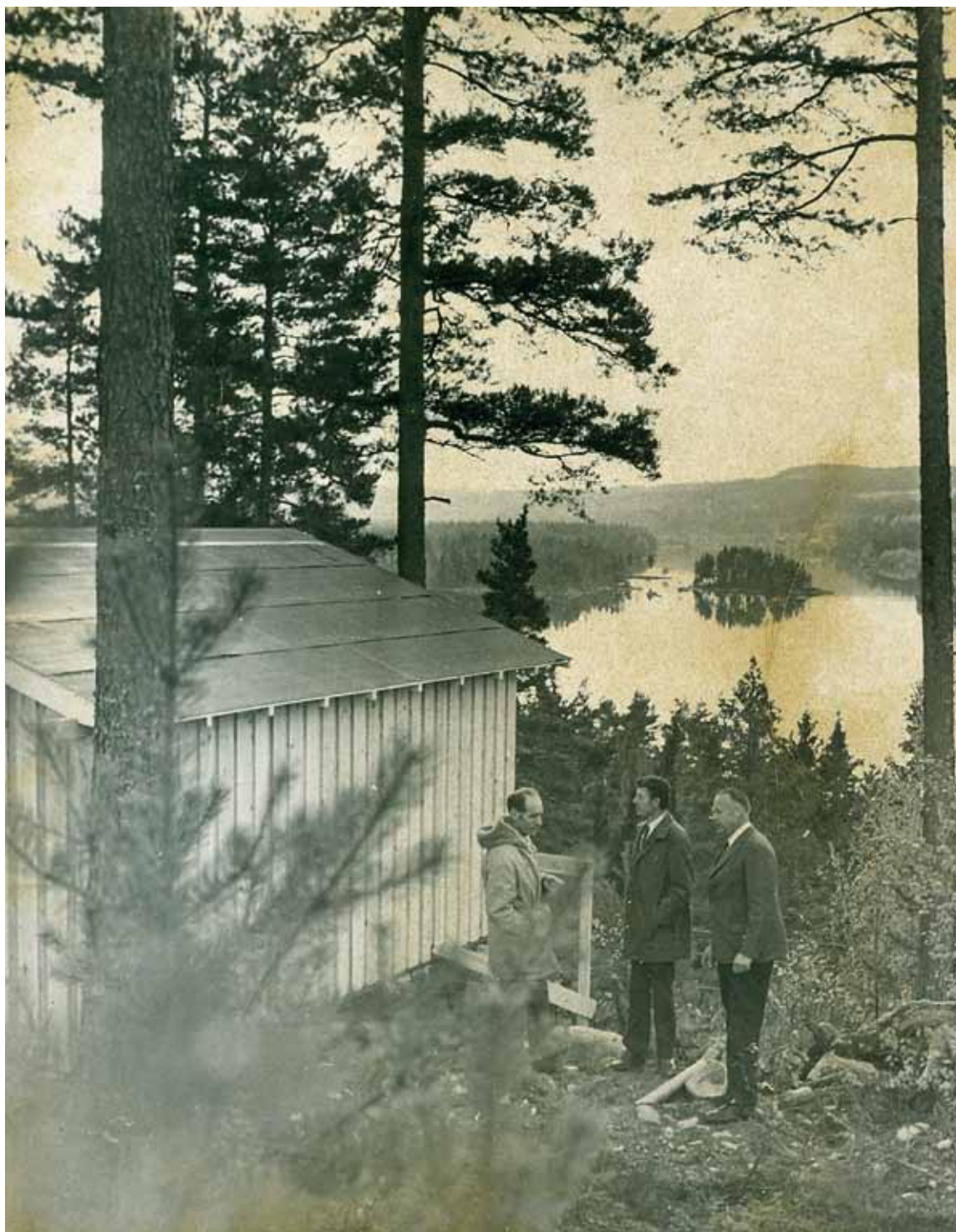
Jørgen T. Tørnby gikk kraftig til felts mot hele prosjektet og mente at det var å begynne i den gale enden når kommunen ikke hadde noe å selge til turistene. «Hva skal vi gjøre dersom det kommer en buss full av turister som vil overnatte, eller om de har lyst på en kopp kaffe og litt mat? Skal vi be dem finne frem fiskestanga, og fiske seg en abbor til potetene?»

Motargumentet var at Nordmarken lå enda mer avsides enn Rømskog, og hadde

likevel satset fullt og helt på turisme.²²⁴ Kommunestyret vedtok derfor samarbeidet og opprettet samtidig en egen turistnemnd.²²⁵

Navnet på det svensk-norske samarbeidet ble SVENO E 18, men det skulle etter hvert vise seg at det ikke svarte til forventningene. Under behandlingen av budsjettet for 1972 ble det fra flere hold bemerket at man aldri hadde sett noen omtale av Rømskog. Jørgen Dahl hadde vært på to møter i komiteen, og fant snart ut at han og andre deltagere kunne avstå fra videre deltagelse. De var ikke regnet med i helheten. Kommunen avsluttet med god grunn videre samarbeid.²²⁶

I 1985 ble Rømskog og Aurskog-Høland

Medlemmer av kommunestyret på befaring ved Kirkerud Camping like før åpningen av campingplassen i 1973. Fra venstre: Jørgen Dahl, Klemet Haukenes og Arne Jensen. Foto: Indre Akershus Blad.

Nord Steinby Camping v/Lise og Roar Høisveen ble åpnet i 1995 etter at de fikk omdisponert en del innmark til næringsformål. Stedet har 50 plasser for campingvogner, utleiehytter, servicehus med kiosk og kro. Campingplassen er blitt et populært sted og har gjester fra mange kanter av Norge og Europa. Da Villmarksveien langs Riksvei 21 ble kjent, kom mange turister fra Tyskland og Nederland med sine bo - biler. På gården åpnet Lise butikken «Stabbur-Lise» i 1988 med hjemmeproduserte varer i strikk, skinn, vev og søm. Lise har strikket og solgt til norske og utenlandske gjester over 100 gensere med Rømskog-motiv: Tømmersaks, tyttebær og trær. Foto: Fotopro flybilder, 2011.

Reiselivslag etablert. Kommunen søkte videre samarbeid med organisasjoner for reiselivsnæringen i Østfold og Årjäng kommune i Sverige.²²⁷ I de senere år er Rømskog med i Reiseliv Indre Østfold.

Campingplasser

Turisme og campingplasser var likevel liv laga også i Rømskog. På 1970-tallet ble Kirkerud Camping anlagt ovenfor kirken. Med vakker utsikt over Rømsjøen og bademuligheter ble den et populært feriested. Rolf Johannessen etablerte i 1973 plassen med 12 campinghyt-

ter foruten campingplasser. Hyttene fikk fullt belegg helt fra starten av. Rolf Johannessen var egentlig gårdbruker og hadde med Kirkerud-feltet funnet en ny nisje i næringskjeden. De som fant veien til campingplassen, var både feriefolk og weekend-turister. I den solfylte lia opp fra Rømsjøen ville det i løpet av sommeren 1973 stå ferdig 22 fullt utstyrte utleiehytter med fire køyeplasser i hver hytte. Dessuten var det rikelig plass til campingvogner. Det var felles sanitæranlegg, og lenger ned i oppkjørselen til feltet, ville Johannessen anlegge en «hyttebutikk». Målet var å

Kirkerud Camping sett fra Vestsida. Det er en fin plass i den vestvendte lia mot sjøen. Her har ca 80 campingvogner hatt sine faste plasser gjennom flere år. I tillegg er de 12 hyttene fast belagt. Ingamay og Harry Johannessen har drevet campingplassen fra 1988 til mai 2012, da deres datter Nina Kind Johannessen tok over. Ved hjelp av krafttuttak på traktoren har Harry Johannessen drevet et lite sagbruk for bondeskur på Kirkerud siden 1982. Foto: Rolf Johan Aabel, 2009.

bygge til sammen 42 utleiehytter. Dette var et stort økonomisk løft, som kvalifiserte til støtte fra Distriktenes Utbyggingsfond. Både kommunale myndigheter og fylket så med velvilje på prosjektet.²²⁸ Men det ble bare bygget 12 hytter.

Innehaveren kunne i 1975 berette at det kom turister fra de fleste europeiske land med hovedvekt på nordmenn, dansker, tyskere og nederlendere.²²⁹ Svensker var i mindretall, og de fleste norske turister var fra Akershus og Østfold. Mange faste gjester kom tilbake år etter år. Foruten de 12 utleiehyttene var det plass til telt og campingvogner.²³⁰

Hyttebygging

Også hyttebygging var i fremmarsj. Kommunen bestemte i 1970 å innføre en byggefri sone på 100 meter langs Rømsjøen og langs riks- og fylkesveier. Dette var to viktige skritt i bevaringen av bygdas natur mot uforstandig og ukontrollert hyttebygging. I tillegg

hadde bygningsrådet fremmet visse regler for hyttebygging og virksomhet rundt hyttene.²³¹ Samme år ble det godkjent 64 dekar til hyttetomter ved Vortungen.²³² Dermed ble det åpnet for salg av ni strandtomter. Året etter kunne Bjarne Myrvold bortfeste 13 hyttetomter ved Stangebrøt på sin eiendom Myrvold skog.²³³ I 1973 vedtok kommunen en disposisjonsplan for hyttefelt på Østtुकun nedre. Planen ga plass for åtte hytter, og området langs vannet var friareal.²³⁴

Selv om det var lagt til rette for både hyttebygging og friluftsjakter, var det et tankekors at hele 80–85 prosent av Rømskog kommune i 1977 fikk betegnelsen «byggefrie naturområder». Kommunen kunne ikke gå med på at regionalmeldingen la slike restriksjoner på så store områder. Foredling av trevirke var en næring som krevde visse arealer. I regionalmeldingen ble områdene båndlagt til fordel for friluftsjakter. Dette var urimelig fordi muligheter for etablering av ar-

Det er ikke bare motorbåter som har god plass på Rømsjøen. I noen år var seilbrett en populær fritidssysel. Her er Roar Hagen i fin stil i Skillesvika. Foto: Nils Nilssen, 1982.

beidsplasser var vanskelig nok fra før. Store deler av skogsområdene ligger til gårdsbruk, som krever intensiv drift dersom primærnæringen fortsatt skulle ha noen berettigelse.

Kommunen fryktet også at områder som i regionalplanen ble frigjort for hyttebygging, ville legge ekstra press på Rømsjøen. På dette område måtte regionalplanen samordnes med kommunens forslag til generalplan. For øvrig foreslo kommunestyret at skogstrekningen vest for en linje Vortungen (Nordgardslund)–Ertevannet–Rømungen kunne være byggefrie naturområder.²³⁵

Båttrafikk

Hurtiggående fritidsbåter gjorde seg stadig mer gjeldende også på Rømsjøen. Langs

vannet sto det fartsskilt med åtte knop som høyeste fart. Slike skilt ble tatt ned i 1987. I stedet ble store, lett synlige skilt med påskrift «Sakte fart» boltet fast i berget ved innkjøringa til Rømskogs nordre del ved delelinja Hagasund–Storøya–Kurøen, og der båtene ble sjøsatt. Samtidig ble det lagt ut varselbøyer ved Kirkesand, Sandviksand og Tverrdalen. Hovedutvalget for kultur hadde ansvaret for utsetting av bøyer og skilt.²³⁶

Kafédrift og hotell

Økt turisme og trafikk skapte behov for kafé og gatekjøkken. Kommunen innvilget i 1983 Kay Willy Woldens søknad om å drive slik næring i Rømskog.²³⁷ Kaféen var i drift i bare noen få år.

1. Nå har vi fått restriksjoner, på den flotte sjøen vår,
den tekniske etaten synes, at alt for fort det går,
nå har dom dratt opp linjer, i både øst og vest,
men ikke blir dom enig, om hva for noe som er best.

2. Han Trygve (Nilsen) vil ha ei sone, ifra Hagasund og ut,
men han sa ikke no om, hvor denne sona tar sin slut,
og Jensen kom med forslag, som var litt i hytt og vær,
han ville ha ei sone, ifra Os til Måkeskjær.

3. Nå får jeg ikke dratt ut, med den vesle eika mi,
for den går ganske fort, når den først er i gli,
og skulle je få medvind, det kraftig fort vil gå,
da er je oppe i 8 knop, før je veit ordet tå.

4. Je må nok setta spedometer, på den gamle eika vår,
så je kan kontrollere, hå fort den virkelig går,
for slik som ho er nå, så har je jo inga råd,
for je har jo bare tollenagla, som je kan tittle på.

5. Og skulle du ha båt, som er lik et dollarglis,
med den store farten, så kan du heldigvis,
holde deg så langt borte, ifra øyer og fra land,
da er det ingen risk, å duppe seg derbort ved Kirkesand.

6. Ja, den tekniske etaten, får mye rart istand,
je trur nok det var bære, om dom holdt seg oppå land,
for der er sikkert mer, som kunne ordnes med,
det er sikkert flere uthus au, som burde rives ned.

7. Min dømmekraft er liten, men behøver ei heller stor,
for å se det er lite å gjøre, på den tekniske sektor,
men rettsak, bråk og trøbbel, er resultatet som vi har fått,
og her som vi bestandig har hatt det, så fredelig og så godt.

8. Av slike nye lover, det har vi nå fått nok,
og nå må hele bygda, samle seg i flokk,
vi gir dom inga fredspris, det er ganske soleklart,
selv om dom praktiserer, både Begin og Sadat.

9. Så ber vi at di slutter, med både strid og kav,
så ikke denne sjøen vår, blir det andre Barentshav,
for der går også linner, i både nord og sør,
vi vil bare ha sjøen vår, slik som den var før.

10. Nå må jeg se å slutte, før jeg kommer helt på skrå,
for det er sikkert mange som trolig biter på,
og får dom noe imot meg, så får jeg aldri fred,
da må jeg pakke snippesken, og dra et annet sted.

Simen Moen (1906 – 82)
var en allsidig kar med mange talenter.
På Bygderøhlforestillingene på 1970
og -80 tallet var han aktiv både som
skuespiller og visesanger.
Han diktet vanligvis visene selv. Visa
om fartsbegrensning på Rømsjøen er
det han som har laget.
Foto: Nils Nilssen, 1981.

Caféen på Ramberg ca 1957. Olga og Håkon Ramberg drev café og overnatting noen år fra 1955. Deretter overtok Åse og Tore Moen virksomheten en periode til litt inn på 1960-tallet.

Håkon Ramberg og Gunnbjørg Bergquist i front. Bak i døra Kirsten Ramberg til venstre med Tone Moen på armen. Åse Moen til høyre. Eier: Johs Ramberg.

Linda Nilsen, innehaver av Elviras Café & Gaver, har drevet kaféen i det gamle banklokalet ved kommunehuset siden høsten 2009. Foto: Nils Nilssen, 2012.

Ordfører Nils Nilssen ved årene i båt på Vortungen, mens gründerne Tone Bergesen til venstre og Lisbeth Pettersen tar hotellet i øyesyn fra sjøsiden i slutten av mai 2008. Hotellet åpnet i oktober samme år under navnet Zen Resort & Spa. Allerede snaue to år etter ble det begjært konkurs. I mars 2010 åpnet det på nytt under navnet Rømskog Spa & Resort. De nye eierne er Morthen Bakke og Thomas Berntsen, begge fra Aurskog-Høland.
Foto: Paal Audestad/Aftenposten/SCANPIX

Olga og Håkon Ramberg drev kafé på Ramberg i åra 1956–61. På Elverud i Utroa drev Hjerdis Dahlum kafé fra 1958 til begynnelsen av 1970-åra.

I «bankbygget» ved kommunehuset startet Nina Hellebakken opp Kafé Optimist i 2006. Hun drev den til 2009. Da overtok Linda Nilsen lokalene og startet opp Elvira's kafé & gaver.

Tekniske oppgaver

Renovasjon

Renovasjon og organisert søppeltømming var et av velferdssamfunnets mange uttrykk. Bruk- og kastsamfunnet ble et stadig mer velkjent problem. Det ble i 1963 opprettet kommunal søppelplass ved Skillesvika, og oppnevnt egen tilsynsmann.²³⁸ Kåre Nygaard fikk

ansvar for tilsynet for perioden 1963–65. Det foregikk ulovlig søppeltømming, og derfor var det nødvendig med egen tilsynsmann. To ganger i året fylte veivesenet masse over søppelplassen.²³⁹ Kommunen fikk i 1977 tilbud fra IØR om å benytte det nye anlegget i Askim til søppeltømming. Avløpskomiteen fikk saken til utredning.²⁴⁰

Året etter gikk Rømskog kommunestyre i prinsipp inn for en renovasjonsordning i samarbeid med septik og renovasjon i Aurskog-Høland. Det ble benyttet to låsbare containere, en for Vestsida og en for Nord-sida. Mot en avgift godkjent av kommunestyret, kunne alle interesserte benytte containerne. Avløpskomiteen og teknisk etat fikk ansvar for å løse praktiske spørsmål ved igangsetting av tiltaket.²⁴¹

I 1989 ble det gjort avtale med Aurskog-

Knut Haugen, født 1944, tømmer søppeldunkene ved Eiketun i Østkroken. Han har vært renovatør for Arild Holmedahl Transport fra juni 2003. Renovasjon er et av områdene Rømskog kommune samarbeider med Aurskog-Høland kommune om, og dette transportselskapet har hatt den praktiske del av jobben i mange år, selv om hovedentreprenørene har byttet på. Foto: Per Haugen, 2013.

Høland kommune om levering av avfall til deponiet på Spillhaug. Renovatør Ole Halvorsrud utførte oppdrag for Rømskog.²⁴² Kildesortering av søppel ble et miljøkrav, og i 1990 vedtok kommunen en plan for innsamling og sortering av papir og glass.²⁴³

Fra og med 1. juni 1996 ble det innført renovasjon for alle huster og hytter i Rømskog.²⁴⁴

Elektrisitet

En påliggende oppgave for kommunen var videre utbygging av elektrisitetsnettet. Både private hjem og offentlige bygninger manglet ennå strøm i etterkrigstiden. Først høsten 1946 fikk skolestua Trosterud innlagt strøm. Utgiftene skulle deles mellom

kommunen og konsul Thomas Stang. Kommunen bekostet installeringen, mens Stang betalte nettleie.²⁴⁵

I desember samme år ble det ansatt felles bestyrer i elektrisitetsverket for kommunene Rømskog, Rødenes og Øymark. Ørje bruk var kraftleverandør. Det hadde meldt seg 21 søkere til stillingen, og fem av dem ble innstilt. Hans J. Ringsby ble ansatt.

I avtalen om fordelingen av utgiftene mellom de tre kommunene skulle Øymark alene lønne bestyreren inntil Rømskog og Rødenes fikk påbegynt sine elektriske anlegg. Etter hvert som de respektive kommunale anlegg ble ferdig, skulle lønnsutgiftene enten fordeles i forhold til antall innbyggere, eller i forhold til leveranse av kraftkvantum

fra Ørje bruk. Etter våre begreper var det ikke mange kilowatt-timer; 550 til Øymark, 300 til Rødenes og 150 til Rømskog. Fordeleingsnøkkelen skulle iverksettes så snart de tre kommunene hadde utbygget sine kraftanlegg, og i forhold til den arbeidsmengde bestyreren fikk på hvert sted. Han skulle bo på Ørje, og hver kommune betalte sin andel av bestyrerens reiseutlegg.

Bestyrerens skatt skulle fordeles etter samme forhold som kommunenes fordeling av lønnsutgiftene. Det samme gjaldt den forretningsmessige del av kraftselskapet, som omfattet en elektrisk installasjonsforretning på Ørje. Driftsresultatene skulle fordeles etter samme nøkkel. Østfold fylkes elektrisitetskomité var ankeinstans i tilfelle uenighet eller konflikt.

Rømskog kommune gikk med på avtalen dersom staten og Østfold fylke ville yte et rente- og avdragsfritt lån til utbygging av det kommunale kraftverk.²⁴⁶

Private elverk

Tre private elektrisitetsverk skaffet kraft til Rømskog helt frem til rundt 1950. I tillegg hadde Stang et privat kraftverk i elva ved Os. Dette er fremdeles i drift og skaffer strøm til Anders Stangs eiendom på Nes. Overskytende strøm blir sendt ut på det offentlige nettet.²⁴⁷

Etter hvert som strømbehovet i bygda økte, ble elverkene overbelastet. I 1950 var det ikke lenger mulig å utvide kapasiteten for noen av de tre verkene, fordi vannføringen i Rømsjøens bivassdrag var for liten og ustabil. De kommunale myndigheter var klar over problemet allerede før krigen, og det var på tale å overføre kraft fra Rånåsfoss i Akershus over Setskog til Rømskog.

Løsningen kom da Rødenes og Øymark besluttet å bygge ut sine kraftnett, og disse to gode naboer bidro dermed til å fremme Rømskogs interesser. Det ble reist en over tre mil lang

høyspentlinje fra Opsal i Rødenes til Klubben i nordre ende av Rømskog. Ordføreren håpet at anleggsarbeidet gikk så hurtig at strømmen kunne settes på i februar 1950.

Dette ville ikke minst gavne næringslivet. Med en slik utvidelse kunne bygda heretter foredle langt mer av eget trevirke. Det var på den tid åtte lokomobilsager i Rømskog, men ingen høvlerier eller annen treforedling av noen betydning. Det var å håpe at bedre strømforsyning ville føre til flere snekkeri-bedrifter. Det meste av tømmeravirkningen ble som kjent fremdeles fløtet i Rømsjøen og videre gjennom Oselva og til svenske vassdrag. Dermed ble lite skåret i bygda.²⁴⁸

Ordfører Ole Jakob Skattum gjentok i et intervju 5. januar 1950 at utbyggingen av det elektriske ledningsnettet hadde vært den største oppgaven i 1949, og det videre arbeid var i full gang.²⁴⁹ Skattum understreket at utbygging av kraftnettet var en forutsetning for videre vekst og utvikling av kommunen.

På budsjettet for 1953 avsatte kommunen kr 20 000 til elverksfondet. Pengene skulle brukes til utbygging av lysnettet, fordi mange hjem i Rømskog fremdeles manglet elektrisitet. Noen mente at flere hus lå så avsides at de kanskje aldri kunne regne med å få nytte av «dette teknikkens vidunder».²⁵⁰

Uansett vedtok kommunen sommeren 1953 å anlegge «lyslinje» til Flaten og Trostevrud grend.²⁵¹ Den var ferdig i 1955. Tilførselen fra Sverige ble da kuttet ut.

I 1956 foresto utbygging av Tokke-anlegget, som skulle få stor betydning for hele regionen. Kommunen var med på å finansiere anlegget, og styret for Rømskog kommune- elverk vedtok å tegne 30 gjeldsbrev a kr 1200. Samlet finansiering på kr 36 000 ga rett til uttak av 30 kw. Finansieringen ble dekket over el-verkets budsjett i en periode på fem år, og kommunens tilskudd var et lån til elverket. Lånet skulle tilbakebetales i løpet av 1962–1971. For å kunne møte

Da Ole A. Stang flyttet for å bosette seg fast på Nes, mente han at det var behov for å legge inn strøm. Han bygget i 1936-37 et kraftverk i Oselva. I tillegg til gårdens behov skaffet kraftverket strøm til Os og Nybru. I 1960 ble kraftverket bygget om, og ytterligere modernisert i 2008, slik at det i dag også leverer kraft inn på samkjøringsnettet. Kraftverket i Oselva har en kapasitet på omkring 25kW.

Foto: Hemming Ringsby, 2011.

finansutgiftene ble utsalgsprisen på kraft økt med 16,6 prosent. Dette lå under kraftprisen i de andre Østfold-kommunene, som tegnet gjeldsbevis i Tokke-anlegget.²⁵²

Husstander uten elektrisitet

Ennå på 1960-tallet hadde ikke alle i Rømskog innlagt strøm. Men det var stor forbedring i forhold til tidligere, da mange små og ustabile grendeverk forsynte husstandene med strøm. Høsten 1961 ble det lagt ledning til Ringsby øst for Rømsjøen.²⁵³

Alf Ødegård søkte i november 1962 om å få lys til Gravidalen, men søknaden ble avslått både av Rømskog elektrisitetsverk og kommunen. Gravidalen og Østtुकun helt

øst ved grensa fikk på den tid strøm fra et likestrømanlegg i den tilstøtende svenske grenda Trångstad. Ordningen var lite tilfredsstillende, og det hadde lenge vært på tale å bygge en høyspentlinje over fra Ringsby. Også svenskene i Trångstad var interessert i et slikt prosjekt, fordi de dermed ville få vekselstrøm til konkurransedyktig pris i forhold til svenske strømpriser.²⁵⁴

Nettet måtte utvides, og linjene forbedres. Kommunen henstilte i 1964 til elverkets styre om å ta nødvendige skritt for å forbedre linjen Rødenes–Rømskog, eventuelt Ørje–Rømskog, slik at Rømskog kunne få full nytte av samkjøringsnettet.²⁵⁵ Det var uregelmessig strømtilførsel, og når strømmen gikk, tok

det lang tid å få den tilbake. Hovedbryteren i Mellegårdskiosken fungerte ikke bra nok, og ble derfor i 1965 flyttet til Ørje.²⁵⁶

Mens kommuneøkonomien var god, hadde det kommunale elektrisitetsverket dårlig økonomi med et underskudd på kr 23 688 i 1964. Den økonomiske krisen skyldtes høye kraftpriser, som altfor sent ble kompensert med økning av abonnementtariffene. Rømskog elverk hadde 224 abonnenter med et årlig forbruk på 250 kilowatt. Verket var en så liten enhet, at det selv i normale år med vanlige vedlikeholdsutgifter og beskjedne administrasjonsutgifter var vanskelig å holde i regnskapsmessig balanse.²⁵⁷

Kommunestyret vedtok derfor i 1965 å overta elverkets Tokke-aksjer til en samlet verdi av kr 36 000. Forutsetningen var at kommunen skulle få anledning til å plassere samme beløp av skattereguleringsfondet i disse aksjene.²⁵⁸ To år senere var det enighet om å overføre Tokke-andelene til Marker og Rømskog elverk slik at det ble et felles elverk fra og med 1. januar 1967. Ansvarsfordelingen var 15 prosent på Rømskog og 85 prosent på Marker.²⁵⁹

Året før var kraftledningen Oppsal–Rømskog blitt skiftet ut. Jerntråden ble erstattet med kobber, og linja ble ryddet. Kommunen dekket alle utgifter.²⁶⁰

Kultur

Kulturlivet

Arne Lindaas, (1924–2011), var en profilert nasjonal kulturpersonlighet og en anerkjent brukskunstner, maler, grafiker og skulptør. Han har gjennom mer enn 50 år vært med på å prege norsk brukskunst, og er landskjent for sin allsidige virksomhet.

Arne Lindaas vokste opp på Botne (nå Holmestrand) i Vestfold. Også faren, Waldemar Lindaas, var utøvende kunstner ved siden av sin apotekergjerning.²⁶¹

I 1943 begynte han å studere på keramikavdelingen ved Statens Håndverks- og Kunstindustriskole, der han tok diplomeksamen seks år senere. Under studiene ble han fortrolig også med andre fagområder innen kunsthåndverk og brukskunst. Han debuterte på Høstutstillingen i 1946, og har siden da ofte hatt utstillinger der. Som maler, grafiker, skulptør, kunsthåndverker og designer har han deltatt på en rekke kollektivutstillinger i inn- og utland. Når det gjelder egne separatutstillinger, har han helst vist arbeider i glass og tre.

Lindaas ble allerede i 1949 knyttet til A/S Norsk Glassverk på Magnor. Her var han formgiver og produktutvikler, og arbeidet i ulike perioder med design og serieproduksjon. Samtidig utviklet han unika-produkter i klart og farget glass. I 1954 var han også tilknyttet Porsgrunds Porselænsfabrik, og her kom særlig hans dekorative evner til uttrykk.

Da brukskunstsenteret PLUS i Fredrikstad ble opprettet i 1958, ble Lindaas tilsatt som kunstnerisk leder, og her var han til 1961. Samtidig var han medlem av redaksjonen i tidsskriftet Bonytt (1957–60), styremedlem og jurymedlem i Foreningen Brukskunst (1957–58) og styremedlem i Norske Grafikere (1951–72)

Etter hvert frigjorde han seg fra sine ulike verv og stillinger for å konsentrere seg om arbeidet som utøvende kunstner. Han beholdt sin faste stilling som tegnelærer ved Østfold kvinnelige industriskole på Mysen i perioden 1965–69.

Lindaas som kunstner og brukskunstner kom til full utfoldelse i konkurransen om håndknyttede ryer, som Sellgren & Co i Trondheim og Landsforbundet Norsk Brukskunst utlyste i 1959. Her vant han til sammen seks førstepremier og to andrepremier. Ryene fikk stor oppmerksomhet og publikumsoppslutning.

Arne Lindaas (1924–2011) med et av sine karakteristiske kunstverk. Foto: Indre Akershus Blad.

Lindaas er representert på flere museer i inn- og utland, blant annet Nasjonalgalleriet, kunstindustrimuseene i Oslo og Trondheim, samt Nationalmuseum i Stockholm.

Helt frem til våre dager har han vært en flittig deltager i ulike konkurranser. I årenes løp har han mottatt mange premier for riktige leker og for gode suvenirer utført i tre, metall, glass og tekstil. Han ble i 1966 tildelt Jacob-prisen fra Landsforbundet Norsk Brukskunst.

Lindaas har opplevd det som problematisk å få realisert sine modeller i serieproduksjon for salg. Som frilansdesigner har han vært en støttespiller for sine kolleger, blant annet som medlem av Folkekunstutvalget under Norsk kulturråd 1973–76.

Som billedkunstner har Arne Lindaas også arbeidet i større formater. Således vant han i 1973 konkurransen om utsmykningen av Arne Garborgs plass i Oslo. Her fremstår veggmaleriet Edens hage med svarte figurer på hvit bunn som uttrykk for hans fabulerende dekorative form. Omgivelsene med forurensende biltrafikk og graffiti har imidlertid påført kunstverket skader.

Arne Lindaas giftet seg i 1960 med bibliotekar Guri Kirsten Rollum, og fire år senere bosatte de seg på Rosenlund ved Trandem i Rømskog.

Arne Lindaas var en svært allsidig kunstner, og beskrives som «altmuligmannen i norsk brukskunst». I flere år spikket og hugget han i avfallskapp fra Rømskog Sag. Glass- og

Svend Jørgensen (1923-2005) var en tusenkunstner som med sag, kniv og jern kunne trylle frem mange fine figurer og bruksgjenstander. Som mange av sine sambygdinger startet han i skogen allerede som konfirmant og lå på skogshytter. Ute i skogen hadde han sin arbeidsplass hvor han også fant kilder og hentet inspirasjon til et rikt liv. Han var som en Askeladd som fant emner til de finurligste figurer med både kniv og malerpensel.

Det var først da han nærmet seg pensjonistalderen, han for alvor tok fatt på treskjæringen. I kjelleren innredet han et verksted med maskiner og utstyr der han kunne forme gjenstander. Her skar han ut mange bruksgjenstander og dyrefigurer som han satte sammen i grupper. Elgen var hans favorittdyr. Han skar også ut klokker i de sirligste mønstre.

I kommunelokalet i Rømskog var han en dyktig læremester under kurser i tresløyd. Hans arbeider finnes rundt om i bygdene, og noe havnet også i England og Amerika.

Også med penselen fikk han frem flotte landskapsmotiver. Motivene hentet han fra miljøet i Rømskog. I Rømskog ble han ansett som en tusenkunstner som kunne bringe frem jordnær fin brukskunst.

Svend Jørgensen hadde et kunstnersinn, og var levende opptatt av amatørteater. I ungdommen var han en dyktig langrennsløper, og hadde mange timer bak seg som friluftsmann og jeger. Han var en kulturpersonlighet med en fortellerevne utover det vanlige.

Han var medeier i Rømskog Sag, og i den forbindelse var han med å gjenskape gamle lafteteknikker ved produksjonen av hytter. Foto: Per Erik Nilssen, 1993.

Kunstmaler Johan Østreng fra Askim hadde sitt landsted Kollberg ved Sandem i Rømskog. Det var hans mor som hadde tilknytning til stedet. Han ble en kjent kunster i Indre Østfold og Akershus, hvor han hentet mange av sine motiver. Johan Østreng var opprinnelige fra Høland, men flyttet til Askim der han hadde sitt atelier.
Foto: Per Erik Nilssen

tekstilkunst var også hans felt. «Når ideene begynner å boble, er det ikke godt å vite om det blir et maleri, en skulptur, et litografi, et vinglass, en suvenir, en tallerken, en blomstervase, en rye, et leketøy, et vevet bånd, eller ...».

Som de fleste andre kunstnere måtte han ha et sikkert levebrød ved siden av, og underviste i mange år vevklassen ved Østfold Kvinnelige Husflidsskole i Mysen. Derfor ble han ofte kalt «Mysen-kunstner».²⁶²

Høsten 1974 kjøpte Arne Lindaas Sandem skole av kommunen for kr 30 000.²⁶³ Her har Guri og Arne med enkle midler greid å skape et senter for kunst og brukskunst, husflid og kunsthåndverk. De har drevet et utrettelig arbeid med sommerutstillinger, kurs og møtevirksomhet. Utstillingene har også rommet bilder og kunst av faren Waldemar, samt inviterte gjesteutstillere. Kvinner og menn fra Rømskog har her tatt opp gamle husflidstradisjoner, og stilt ut sine produkter. De mange besøkende fikk oppleve kunst av høy klasse i et genuint og hyggelig bygdemiljø. Vertskapet gikk gjerne rundt og pratet med gjestene, og orienterte om hva de fikk se. Samtidig fikk «Guris hjemmebakeri» en god omsetning.²⁶⁴

Med sin kunstneriske innsats har Lindaas satt dype spor i vår hverdagskultur. Lindaas har funnet mange av sine emner i skogsbygda. Ut fra treet har han utformet små og store skulpturer, fugler, dyr og fantasifigurer. Relieffer bearbeidet fra ubehandlet furu og malt i glade farger pryder i dag offentlige miljøer som sykehus, sykehjem, skoler og barnehager.²⁶⁵

Andre lokale bygdekunstnere

Også den blinde kioskeier, Einar Ljøner, var flink med hendene. Han drev både med kurvfletting og neverarbeider. Da han fylte 70 år i 1979, hadde han vært blind i 45 år. I 1938 kom han til Blindeskolen i Oslo, der han lærte seg håndverket. Han be-

gynte kioskdirift i 1950, og han og familien bodde i samme hus som kiosken. Som blind fikk han aldri se hverken kone, datter eller datterdatter. Han kalte kiosken Capri, og på folkemunne het den bare Kiosken. Dette var et populært samlingspunkt med jukeboks og myntpengespill på veggen. Her fikk han Einar stor sosial kontaktflate. Som pinsevenn var han også sterkt engasjert i kristent arbeid. For øvrig var han med i en musikkgruppe, og bidro med trekkspill og sang.²⁶⁶

Rømskog har gjennom tidene hatt enda flere fremtredende kulturpersonligheter. Hans Nilssen, født 1896, var med på å forme bygdas kulturliv og religiøse profil gjennom en hel mannsalder, helt opp i 1980-årene. Han var sønn av tidligere lærer og kirkesanger Nikolai Nilsen, som også har skrevet jubileumshistorien 1814–1914. Følgelig fikk han en god påvirkning i barndommen, skjønt det var ingen mulighet for videre utdanning. Han fikk sitt liv og virke i Rømskog, og var både arbeidsmann og allsidig kulturarbeider. Foruten å være en dyktig maler var han en mester i å pusse opp gamle møbler.

Hans hjertebarn var likevel sang og musikk. I likhet med sine brødre Nils og Jørgen fikk han ingen musikkutdanning, men satte likevel dype musikalske spor. Han var med på å stifte Rømskog Mannskor i 1916, og ledet og dirigerte koret i mange år. Samtidig var han en drivende kraft i «Guttemusikken på Rømskog». Hans religiøse legning og interesser kom Rømskog Misjonsforening til gode, og han gjorde i mange år en stor innsats i Rømskog menighetsråd.

Hans Nilssen har også preget kommunalt virke. Han var medlem både av herreds- og skolestyret, og bekleddet verv som varaordfører og formann i skolestyret. Blant flere nemnder og utvalg var han med i ligningsnemnda. Han var forretningsfører i Rømskog trygdekasse, og senere styreformann.²⁶⁷

Rømskog Bedehus etter restaurering og påbygg i 1983. Foto: Johs Ramberg.

Rømskog fikk også besøk av bygdekunstnere utenfra. Kunstmaler Johan Østreng fra Askim arvet Kollberg på Vestsida etter sine foreldre, og tilbragte sammen med familien mange somre her. Han hadde en stor produksjon gjennom 50 år og stilte ut bildene sine i låven på Kollberg. Venner og bekjente kjøpte malerier.²⁶⁸

Kristenlivet

De religiøse bevegelse har til alle tider vært den røde tråd i bygdas mentalitetshistorie. Vekkelser førte til større oppslutninger, og rekrutteringen til kristelige lag og foreninger er derfor varierende og avhengig av den åndelige aktivitet til enhver tid.

Rømskog Misjonsforening og dens virksomhet har også i etterkrigstiden sterkt preget bygda både religiøst og kulturelt. Misjonsforeningen

har i hele perioden hatt en jevn og god virksomhet. Medlemstallet har vært stabilt, og ligget på fra 100 til 110 medlemmer, som utgjør i underkant av 20 prosent av antall innbyggere.

Betydelig innvirkning hadde også store svensk-norske grensestevner, som startet i 1953. På det meste samlet de flere tusen mennesker. Stevnene ble arrangert annet hvert år på norsk og svensk side. Rømskog Misjonsforening hadde ansvar for de aller fleste på norsk side.

Dette var store og krevende arrangementer rent praktisk. Stevnene foregikk i friluft i den flotte bjørkelunden øst for Bedehuset. Parkeringsplass for biler var på jordene på Vestre Bøen, mens bussene ble parkert ved kirken. Stevnenes innhold og budskap sto Det Norske og Svenske Misjonsforbund ansvarlig for.

Slike stevner mistet etter hvert mye av sin

Rømskog Musikforening på Nordre Sandem ca 1957.

Bak fra venstre: Sigurd Jørgensen, Levi Myrvold, Marit Kind, Torhild Haukenes, Hans Nilssen, Kirsten Ramberg, Anton Jørgensen, Nils Haugen, Arne Bergli, Thor Haugen, Olav Bergquist og Arne Bergquist. Sittende fra venstre: Synnøve Bergquist, Kristine Tørnby, Gudrun Bergli, Thora Nilsen, Ragnhild Bergquist, Marie Høisveen og Sofie Sundsrud. Eier: Rømskog lokalsamling.

popularitet, og ble lagt ned på 1990 tallet. I våre dager er vel *Kørrefestivalen* en arvtager. Dette er i første rekke en ungdomsfestival med konserter og forskjellige aktiviteter. Festivalene går over flere dager, og arrangeres av Rømskog Ungdomsforening og Svenska Misjonsforbundets Ungdom i Østervallskog.

Somrene på 1950-, 1960- og 1970- tallet var det vanlig med teltmøter. Den første teltserien foregikk sommeren 1953, og varte en hel måned. Siste uka var lagt opp som en «Bibelskole» med samlinger både formiddag og kveld. Mange svenske deltagere bodde på gårdene rundt om i bygda.

Etter at Bedehuset ble bygget i 1906, har det utviklet seg i takt med tiden og skiftende behov. Den første bygningsmessige forandring kom i 1931. Da ble det foretatt en gjennomgående restaurering, samt tilbygg av en mindre møtesal og kjøkken. Senere har Bedehuset gjennomgått to større restaureringer med tilbygg. I 1960 ga bygdefolk 20 kubikkmeter tømmer, 190 dugnadsdager og kr 18.000,- i pengegaver. Arbeidet ble ledet av Karsten Halvorsen og Ole Johan Haugen. Den siste restaureringen med tilbygg skjedde i 1983, med Kjell Roger Nilsen og Mads Sletten som byggeledere.

I dag har Bedehuset foruten vanlig møte-

*Grenseteamet 1995. Bak fra venstre: Trygve Nilsen, Johs Ramberg, Hans Robert Hagen, Kolbjørn Moen. Sittende fra venstre: Thor Haugen, Anna Sofie Bergquist, Arne Bergquist og Sten Arnesen.
Foto: Magne Krogstad, 1995.*

Ungdomskoret Plus i 1988.

Den glade korgjengen er bak fra venstre: Irja Helene Norheim, Anita Sletten, Kristine Moen, Linda Merete Tørnby, Leif H. Bergquist, Linda Beate Høgenes, Ole J. Bergquist, Gjermund Nilsen.

Andre rekke bakfra: Hanne Maren Ekroll, Britt Moen Heggedal, Reidun Ottosson, Øystein Heggedal, Inge Moen, Dan Edwinsson.

Tredje rekke: Arne Dag Haugen, Liv Mona Ramberg, Jeanette Myrvold, Benny Moberg, Bjørnar Holmedal, Jonas Tørnby.

Fjerde rekke: Inger Helen Bolstad, Anne Kari Taraldrud, Lisbeth Ekeheien, Anna Elise Ekroll, Irene Ekeheien, Anne Lisbeth Arnesen, Nina Johannessen.

Første rekke: Tone Høgenes, Thor Håkon Ramberg, Steinar Bergquist, Kjell Arne Bergquist, Hans Olav Bergquist.

Eier: Rømskog lokalsamling.

virksomhet også funksjon som «Arbeidskirke» og samlingssted for ungdom.

Barne- og ungdomsforeninger

Rømskog Ungdomsforening ble stiftet i 1921, og har drevet en betydelig virksomhet også i etterkrigstiden. Foreningen arbeidet tungt i første halvdel av 1960-tallet. Arne Skogheim var formann i denne perioden, men han ga ikke opp. Fra 1966 kom det mange unge krefter til, og det ble dermed nytt liv i forenin-

gen. Etter hvert skiftet virksomheten form, og i dag er det mange aktive underavdelinger.

Blant disse kan nevnes: *Søndagsskole*, *Club 18* (hver tredje fredag), *Barnegospel* (annen hver torsdag), *Plus* (annen hver fredag), *Tirsdagskveld* (hver tirsdag), *Night Break* (hver fredag) og *13+*. *Club 18* og *13+* har speiderlignende aktiviteter.

Club 18 er det tidligere *Yngres*, som ble stiftet i 1942. *Søndagsskolen* startet både på *Nordsida* og *Vestsida* på begynnelsen av

Foran fra venstre: Sanne Vijlbrief, Michael Kind Andresen.

2. rekke fra venstre: Samson Norheim Bergquist, Jacob Bergquist, David Holmedal, Joakim Kind Andresen, Vilde Løvdal Halvorsen, Mads Tørnby, Julie Trydal, Carina Tørnby, Rachel Arnesen, Emilie Lysaker Høgne og Elise Ramberg.

3. rekke fra venstre: Malin Ulriksen, Sophia Arnesen, Kaja Løvdal Halvorsen, Maja Grønland, Vilma Nilsen, Kristina Bergquist, Ingvild Tørnby, Ingrid Lysaker Høgne, Johannes Bergquist, William Norheim Bergquist, Annie Lejon og Ole Jørgen Bergquist.

Ikke tilstede da bildet ble tatt: Anton Myrvold, Jonas Holmedal, Thea Skogheim, Mari Lorentzon, Sondre Nerstad, Albert Ademaj, Erik Lorentzon, Malin Bergquist og Aurora Ademaj.

Ledere: Martine Ramberg, Ulricke Arnesen, Jonas Tørnby, Linda Nilsen, Sigrun Holmedal og Hilde Høgne.

1900-tallet. Virksomhetene ble i 1985 slått sammen, og har siden hatt sine samlinger på Bedehuset annen hver søndag formiddag.

Frem til ca år 2000 var *Barneforeningen* i aktivitet med møter en ettermiddag i måneden. Også her var det først to foreninger. På Vestsida var det opprinnelig Santalmisjonens Kvinneforening som i 1950 ble endret til en barneforening. På Nordsida ble Pikeforeningen stiftet i 1920. Den sendte oppsparte penger til Sjømannsmisjonen og julegaver med brev til sjømenn. Fra 1980 ble den drevet som Barneforeningen. Fra 1990 var de to foreningene sammenslått med

møter på Bedehuset. Tidligere ble møtene holdt rundt i hjemmene.²⁶⁹

Sang og musikk

Sang og musikk er en uløselig del av bygdas åndelige liv. *Rømskog musikkforening* ble stiftet i slutten av 1890-åra, og hadde sitt virke i vel hundre år. Musikkforeningen deltok på alle møter, og hadde også en del oppdrag i nabobygdene. På det meste var medlemstallet 30.

Grenseteamet ble stiftet av Arne Bergquist og Johs Ramberg i 1973. Det har hele tiden bestått av syv-åtte medlemmer, og har

foruten oppgaver på hjemmebane hatt utallige oppdrag både i Sverige og i Norge. De har tre plateinnspillinger bak seg, og innstilte virksomheten i 2009.

Barn og unge har også hatt mange tilbud om å delta i kristelige, musikalske miljøer. *Rømskog Ungdomsmusikk*, senere *Plus* startet i 1966 med Johs Ramberg som første leder.

Deretter har det vært mange dirigenter, musikere og sangere. Koret hadde på det meste 40–50 medlemmer, og gjennom tidene har koret deltatt på mange møter og konserter i både Norge og Sverige. På midten av 1970-tallet fremførte rundt 30 sangere og musikere sangspillet «Herren kjenner sine» i kirken og Bedehuset. Ved 30 års jubileet i 1996 ble *Growing Up* gitt ut på CD. Plus er fremdeles i 2011 et aktivt kor med et musikalsk og sosialt tilbud til unge fra 12–13 års alderen og oppover. Koret hadde i 2006 stor 40 års jubileumsfeiring med interessante og morsomme tilbakeblikk.²⁷⁰

I 1999 kom *Frequency* med syv-åtte medlemmer. Deres sangstil er gospel-pop med særegen tett harmonisering. De har deltatt på mange arrangementer, og gitt egne konserter. Leder er i skrivende stund Gunn Marit Gjemble. Gruppen har gjort en plateinnspilling.

Barnegospel ble startet av Mari Berger og Øivind Pettersen i 1981. I startperioden hadde de hjelp av musikeren Ivar Skippervold. Før dette, på 1960-tallet, var *Barne-musikken* med jenter fra åtte til 15 år i gang. Ledere var Gurdrun Bergli og Margit Sannes.

Pikekoret var i virksomhet på 1970-tallet. Koret ble startet og drevet av sogneprestens hustru, Kari Brekke.

I 1990-åra ble *Barnegospel* ledet av Anne og Tormod Kleiven, senere av blant andre Sigrun Holmedal og Linda Nilsen. Det har vært flere ledere innom.

Misjonær Aase Haugen (1917–2008) ved sitt hjem i Rømskog etter at hennes virksomhet i Japan var slutt. I 35 år hadde hun sin gjerning i Japan som ble hennes andre hjemland. Også etter pensjonsalder og fram til hun var 80 år, reiste hun dit, for egen kostnad, og ble gjerne et halvt år om gangen.

Foto: Indre Akershus Blad.

Koret består av 30–40 barn opp til 12–13 års alderen, og har gjennom åra spilt inn både kassett og CD. Det har fremført sangspill og deltatt på mange arrangementer. Koret er fremdeles levende og aktivt, og deltar hvert år på musikkfestival i Oslo.²⁷¹

Andre misjonsforeninger

Flere mindre misjonsforeninger har gjennom tidene vært i trofast virksomhet. Som tidligere omtalt, er de fleste kvinneforeninger med jevnlig møter rundt i hjemmene. Noen kvinneforeninger er fremdeles aktive.

Den eldste foreningen ble stiftet i slutten av 1880-åra med tilknytning til Det norske

Aase Haugen sammen med sin japanske arbeidskollega gjennom mange år, Matsue Kanae. Hun besøkte Rømskog flere ganger. Begge er kledd i japanske kimonoer. Eier: Nils Nilssen.

To kvinneforeninger samlet på Bedehuset i 1998.

Bak fra venstre: Hjørdis Kind, Else Hagen, Synnøve Høilund, Ragna Moen, Elna Haugen, Harda Tørnby, Kirsten Nilsen og Audhild Tukkensæter.

Foran fra venstre: Anne Myrvold, Astrid Høilund, Aase Moen, Tordis Haugen, Jorun Kind (besøk fra Romerike Indremisjon), Karin Gløtta med Maja Gløtta på fanget. Foto: Margit Sannes.

Misjonsselskap. Siden 1950-åra har innsamlede midler blitt fordelt mellom Det norske Misjonsforbund og Det norske Misjonsselskap. Kvinneforeningen har i flere år vært med på å arrangere julemesse i bygda sammen med Østfold krets av Misjonsselskapet.

I begynnelsen av 1930-åra ble det stiftet en kvinneforening for Landsindremisjonen. Den ble senere knyttet til Romerike Indremisjon, og i dag Normisjon sentralt.

På Vestsida drives fortsatt «Lillian-foreningen», som ble stiftet i 1943. Den støtter Kongomisjonen.²⁷²

Rømskog Pinsemenighet ble stiftet i 1942. Før dette utgjorde pinsevennene en «bønnering» bestående av noen troende mennesker som følte seg knyttet til pinsebevegelsen.

Den første tiden leide de en mindre sal av Per Stigen til sine møter, og bygget eget menighetshus, Betel, i 1953. Tomta ble gitt av Ola Taraldrud. Han var i mange år leder og en sentral skikkelse i menigheten. Møtene var av forkynnende og trosoppbyggende karakter. Menigheten var også engasjert i den ytre misjon. Da et av medlemmene, Aase Haugen, følte seg kalt til Japan som misjonær, tok menigheten hovedansvaret. Dette var en stor oppgave og de trengte støtte fra flere. Sterke medarbeidere var medlemmer i Rømskog Misjonsforening og Ørje og Rødenes Pinsemenighet.

Medlemstallet i Rømskog Pinsemenighet var på det meste mellom 30–40.

Menigheten ble nedlagt i 2001.

Foreningsliv for øvrig

Under hele krigen var det som kjent forbudt med organisert virksomhet utenom det NS-styret bestemte. Dermed lå alle lag og foreninger nede.

Også andre lag og foreninger skulle nå våkne til nytt liv.

Enkelte virksomheter så dagens lys også under okkupasjonen. Således fikk bygda i sluttfasen av krigen en ny forening, Rømskog Travelskap, som var den første i sitt slag. Den ble stiftet i januar 1945 med Jørgen Trandem som formann. Makthaverne godtok virksomheten, og måneden etter ble det første lokale travløp i historien arrangert på Rømsjøen.²⁷³ Tyskerne så med velvilje på spreke hester. Samtidig var travløp gjennom flere år den største folkeforlystelse. I flere år etter krigen drev travelskapet treningskjøring i Rambergvika, og her var det også travstevne.²⁷⁴

Per Erik Nilssen har oppsummert travsporten på Rømskog slik:

Travsport i Rømskog

Under begge verdenskrigene økte hesteholdet kraftig som følge av mangel på drivstoff til motorisert redskap. Det høye hestetallet førte også til at interesse for at de som hadde lettbenete hester, tok opp den eldgamle sporten med kappkjøring. Vi kjenner hippodromen fra antikkens tid.

Under siste verdenskrig ble det virkelig blåst liv i denne sporten i de indre østlandsbygdene.

På Romerike var det en rekke travklubber, ofte flere innenfor samme kommune. De påvirket hesteeierne i Rømskog. Dessuten var det i Indre Østfold lange tradisjoner for et rikt hestemiljø. Dermed var hesteeiere i Rømskog sterkt påvirket fra to kanter til å danne en egen travsportsklubb i slutten av siste verdenskrig. Travløp var en av de få arrangementer som var åpne for pub-

Knut Ringsbu, født 1926, ble tidlig interessert i hester. Her mønstrer han to folunger på Skogli.

Foto: Nils Nilssen, 1966.

likum under krigen, og det falt seg derfor naturlig å overvære slike tilstelninger enten man hadde interesse av sporten eller ei. Det var en måte å treffe bygdefolket på.

Det var kanskje noe av det som også påvirket travsportsinteresserte hesteeiere i Rømskog til å danne en egen travklubb. Det skjedde i slutten av januar 1945, etter at spørsmålet lenge hadde vært drøftet. Jørgen Trandem hadde nettopp vendt tilbake til Rømskog fra mange år på Bjørkelangen der han var en ledende skikkelse innen Bjørkelangen Transportklubb. Han tok initiativet til at Rømskog Travelskap ble dannet, og det falt naturlig at han også ble den første formann. Med seg i styret hadde han nestformann Olaf Karlsen, kasserer Kristian Forsberg, sekretær Anders Moen, styremedlemene Daniel Sundrud og Andreas Ous.

Rømskog Travelskap ble tilknyttet Romerike Travforbund, og opptatt som medlem i Det norske Travelskap.²⁷⁵

Allerede før travelskapet ble stiftet, ble

Britta Bee med Ulf Thoresen i sulkyen stormet inn til seier på Bjerke 9. april 1986. Han vant flere løp som telte med i tittelen om Europamesterskapet dette året. Til slutt sikret Ulf Thoresen seg Europamesterskapet med den raske hoppen fra Rømskog. Eier: Trav og Galopp-nytt.

det holdt et prøveløp med tre starter på Rambergvika, som senere skulle bli hovedarenaen for travkjøringen i de få årene klubben var aktiv. I Rømskog hadde man på den tid noen lovende unghester som man håpet ville slå til. Borker, tilhørende Jørgen Ous, innfridde forventningene og vant løpet for tre åringer, mens Ragnar Hagen tøylet sin Prins Virus til seier i klassen for hester fire år og eldre. Handikappløpet ble vunnet av Topsy tilhørende Gunnar Sundrud. Løpene gikk over 1000 meter.²⁷⁶

Søndag 4. mars i 1945 ble det første åpne travstevne avviklet på Rambergvika. Styret hadde på forhånd sikret seg deltakelse både fra Romerike og Østfold slik at det kunne settes opp syv løp for de 27 hestene. Blant de premierte hestene fra Rømskog hørte Topsy,

tilhørende Gunnar Sundrud og Morgensvarten tilhørende Olaf Karlsen. Flere hundre tilskuere overvar løpene.

Etter løpene var det travseksa (festlig sammenkomst) med premieutdeling og mange lovord i Rømskog Ungdomslokale.²⁷⁷

Året etter fikk Rømskog den ære å åpne vintertravsesongen med løp i Rambergvika. Løpet fant sted 20. januar 1946. Den 17 år gamle Silkesvarten ble den beste hest i løpene som gikk over 2000 meter. Av de to Rømskoghestene ble Ruterknekt tilhørende A. Lundsrud og Borken tilhørende Jørgen Aas premiert. I løpet for brukshester var det så mye urent trav at bare en hest slapp igjennom.

Ellers var arrangøren skuffet over den sviktende deltakelsen fra Romerike og Østfold.²⁷⁸

Også ved travløpet i Rambergvika 4. mars i 1947 var det stort frafall, noe Holmenkollrennet samme dag fikk mye av skylden for. Gunnar Sundsrud viste seg nok en gang som den sterkeste med Atilagutten, mens Olaf Karlsen vant med Morgenstjerna.²⁷⁹

I februar 1952 ble det avviklet et spesielt travstevne på Rømungen. Det var Kristian Enger fra Hemnes som sto for arrangementet av et travstevne spesielt for brukshester tilknyttet skogsdriften i Flaten skog.

Hensikten var ikke bare å teste de raskeste hestene, men også å vise at brukshestene var spesielt velholdte. Femten hester fra Rømskog, Blaker, Aurskog, Hemnes og Bjørkelangen kjempet om de gjeveste trofeene. Løpet for hester med travsportavstamning vant Røde Gyller kjørt av Jørgen Os, Rømskog. Kristian Mellum fra Aurskog sikret seg seieren for brukshester med sin Sim. Kåre Nygaard, Rømskog tøylet fjordingen Veslemerra inn til seier, mens Helene Stang vant handikapløpet med Bodil Gyller, tilhørende Kristian Enger.

Traverdronningen Britta Bee

Etter disse tre årene ser det ut som travsportsinteressen mer eller mindre døde hen i travselskapets regi, inntil det dukket opp en traverstall hos Knut Ringsbu først på 1980 tallet. Blant hans hester hørte varmblodshoppen Britta Bee, som han kjøpte av den kjente svenske travoppdretteren Arne Bohmann i 1983. Ringsbu hadde dyrket travsporten i over 30 år og hadde funnet gullfuglen i denne hoppen med det elegante løpesettet og en spurtstyrke ut over det vanlige. Det førte til at hun vant en rekke løp. Allerede som fireåring hadde hun kjørt inn 50 000 kroner. Beste noteringen lå på 1.18.8 i autostart. Ringsbu trente hestene selv og hadde Kai Holtet som kusk.²⁸⁰

Britta Bee fikk plass i norsk traverhistorie da hoppen ble tatt ut til Europamesterskaps-

kjøring på Bjerke med den berømte kusken Ulf Thoresen i sulkyen. Året før hadde hoppen vunnet syv løp og ble betraktet som en kommende traverdronning. Hoppen var storfavoritt til løpet og vinneroddsen sto bare i 1.36. Ulf Thoresen vant løpet over 2100 meter med den raske hesten fra Rømskog på tiden 1.21.6. Premien var på 14 000 kroner.²⁸¹

Etter dette ble det mange store og krevede løp for Britta Bee, som brakte eieren 235 000 kroner. Alt så rosenrødt ut for hoppen frem til 25. mars 1991. Da skjedde det en tragedie som satte en stopper for et liv på travbanen og et tap for avlen av hurtige hester. Ti år gammel omkom traveren i Rømsjøen under trening.

Ulykken skjedde i Tukkuelvøset i Bøvika på Rømsjøen da Knut Ringsbu trente hoppen sammen med Nolita Labell. Hestene gikk i vannet, og det var med nød og neppe kusken Knut Ringsbu greide å redde seg opp på isen. Begge hestene druknet og eieren led stort tap da han ikke hadde forsikring på noen av dem.²⁸²

Rømskog Skytterlag

Skytterbevegelsen var omfattende før krigen, og ble også i etterkrigstiden et viktig anliggende. Rømskog Skytterlag hadde i mellomkrigsåra laget en provisorisk bane i nordenden av Søndre Hellingtjenn. Denne ble brukt noe på 1930-tallet og rett etter 1945.

Under 2. verdenskrig var det ingen aktivitet. Etter krigen kom laget i gang igjen med Simen Moen som første formann, og banespørsmålet ble tatt opp på ny. Det ble løst ved at Rasmus L. Sandem og Ole Ringsbu leide ut grunn ved Trytjernmosen, der hvor banen er i dag (2011). Grunneiernes grunnseddel på skytebaneområde er registrert i Rakkestad sorenskriveri 1. okt. 1949, og gjelder for 99 år.

Banen på Trytjernmosen ble raskt ferdig, og innviet i september 1949. Her var distan-

Styret i Rømskog skytterlag ved åpningen av den nye skytterbanen ved Trytjernmosen i 1949. Styret besto av bak fra venstre: Georg Graverholt, Kjell Torp, Fritjof Falstad, Sigurd Haugen og Kristian Lien. Foran fra venstre: Edlar Arnesen og formann Thorleif Hauglund. Eier: Edla Solbrekke.

sene 100, 300 og 600 meter. Sekshundremeteren ble kun brukt noen få ganger.

Banekomiteen den gang: var Edlar Arnesen, Kristian Lien, Thorleif Hauglund, Kjell Torp og Fritjof Falstad. Thorleif Hauglund var leder.

Laget trengte penger for å kunne gjennomføre prosjektet, og foruten kommunen var det flere private bidragsytere. Den nye banen kostet kr 6094,01. For øvrig ble det utført et betydelig dugnadsarbeid.²⁸³

Et standplasshus med skriverplasser ble satt opp i slutten av 1940-tallet, men etter hvert ble dette umoderne. Føring av resultater ble gjort i skyttergravene, og dermed var skriverbenkene ikke lenger i bruk.

Det var mye dugnad i 1945–49, og det er fremdeles mye dugnad i laget. Nytt hus for elg og skiver ble bygget på dugnad, og slik

var det også med de første vollmurene.

Skytterhuset ble bygget i 1950–51. Det var opprinnelig et knotthus som tilhørte Kjell Torp, og ble flyttet til skytterbanen. I juli 2000 var det et voldsomt tordenvær ved

Standplasshuset ved skytterbanen etter nybyggingen i 1999. Foto: Per Haugen.

Tidlig på 1970-tallet var skyteaktiviteten stor også blant ungdommen, og flere av disse hevdet seg meget bra. Dagfinn Nordbø, født 1955, ble kretsleder i baneskyting i klasse Rekrutt i 1970. Sven Haugen, født 1956, seiret og ble kretsleder i juniorklassen i 1972. I 1973 ble Einar Dalheim, født 1957, både krets- og samlagsleder i klasse Junior i baneskyting. I 1981 ble Einar Dalheim Østfoldleder i elgbaneskyting.

Per Haugen, født 1946, ble Østfoldleder i elgbaneskyting i 1970.

1984 var et bra år for Nils Nilssen, født 1953. Han ble da først kretsleder i baneskyting på Setskogbanen. Her hadde han blant annet 100 poeng av 100 mulige på grunnlaget. Grunnlaget består av tre stående, tre knestående og fire liggende skudd på tre minutter. Litt seinere på sommeren klarte han også å kapre skyttermedaljen ved Landsskytterstevnet i Sandnes. Noen år før, i 1978, vant han dessuten et napp i Dalbykronan. Og i 1976 ble Nils Nilssen Østfoldleder i elgbaneskyting.

skytterbanen. Lynet slo ned i lysstolpen på sørsiden av huset og huset ble totalskadet av brannen som oppsto. Huset var forsikret, og det ble utbetalt ca. kr 75.000 for innbo og kr 340.000 for huset.

Det var ønskelig få til en innendørs treningsbane for miniatyr, men dette strandet på grunn av økonomien. Kostnadsramme for huset ble ca 1,5 millioner kroner, pluss utstyr innvendig.

Høsten 2002 ble det vedtatt å bygge nytt skytterhus. Byggefirma Stein Larsen ble valgt. Det var ønske om vann og avløp. Hans Bolstad kom med idéen om å snu innredningen av huset, slik at kjøkken og toalett ble i sør. Dette lettet innleggelsen av vann og kloakkledning, siden det var naturlig å komme inn

Hans Bolstad (1946-2011) kom på slutten av 1960-tallet som et friskt pust inn i Rømskog skytterlag. Han ikke bare gjorde det bra på mange skytterstevner, han var også meget sosial, og ble et samlingspunkt i skytttermiljøet. Han var eier av Rømskog Graveservice AS. Eier: Rømskog skytterlag.

fra sør. Dermed ble det mest praktisk å øke husets lengde med ca. 1,5 meter. Det ble søkt Rømskog kommune om tilskudd til vann og kloakk, og laget fikk et tilskudd på kr 280.000 pluss merverdiavgift, totalt ca. kr 348.000. Skytterhuset sto ferdig i august 2003. Siden det ennå ikke var penger til innbo, ble innvielsen utsatt til 2004.

Skyttere i Rømskog skytterlag på skytterbanen i forbindelse med 100-årsjubileet i 1981. Bak fra venstre: Nils Nilssen, Kennet Haugen, Aage Sundsrud, Vidar Havnås og Reidar Nilsen. Foran fra venstre: Andreas Kjernmoen, Per Haugen, Åge Wikeby, Svein Sletten og Hans Bolstad. Eier: Rømskog skytterlag.

Da Miljøverndepartementet på slutten av 1990-tallet begynte å dele ut såkalte miljøpakker, var Rømskog skytterlag raskt ute med søknad. Den ble sendt til Skytterkontoret i november 1996. Slike miljømidler ble brukt til å bygge moderne standplasshus med lyd-dempende vegger. Søknaden ble innvilget som en av de første i landet, og nytt standplasshus stod ferdig i 1999. I tilknytning til standplasshuset er det også et stort lager og en fin veranda, som rømsjingen Leif Vidar Nilsen satte opp.

Rømskog skytterlag og Nordre og Vestre Rømskog Jeger- og Fiskerforbund samarbeidet om skytebanen, og en avtale ble inn-

gått på 1960 tallet. En elgbane ble anlagt, og det er avholdt to norgesmesterskap i elg-skyting på denne banen. (I 1967 og 1975)

Det Frivillige Skyttervesen og Norges Jeger- og Fiskerforbund samarbeidet om å gjøre norske jegere bedre, spesielt på hjortevilt.

Det ble innført obligatorisk storviltprøve i Norge. Skytterlagene fikk på midten av 1960-tallet dermed muligheten til å tjene noen kroner ved gjennomføring av storviltprøver. Det var seks skudd på en meterskive, og kravet var 48 poeng. I 1974 ble Krag Jørgensens gevær forbudt ved jakt på hjortevilt, og dette medførte stor utskifting av jaktrifler.

I dag skytes det fem skudd på en hjorte-figur, og alle skuddene må være innenfor en sirkel på 30 cm.

Skyttere

Etter andre verdenskrig er det Hans Bolstad, (1946–2011), som har markert seg sterkest. Han startet opp med skyting i slutten av 1960-tallet og vant klasse 2 ved Landsskytterstevnet i Trondheim i 1968. Landsskytterstevnet er det største skytterarrangementet i regi av Det Frivillige Skyttervesen (DFS) i landet. Det samler flere tusen skyttere i alle aldre ei uke i året. Foruten å være arena for en stor konkurranse, der kongepokalen går til vinneren, er stevnet en stor sosial møteplass for mennesker med felles interesser.

De beste skytterne i baneskytingen blant seniorskytterne blir samlet i et finalelag til slutt. Dette laget kalles Kongelaget. Hans Bolstad har vært med her to ganger, i 1970 i Oslo, og 1971 i Målselv. Han klarte skyttermedaljen i 1970, og fikk stjerne i 1971 og 1978.

Norge er delt inn i skyttersamlag. Grensene for disse er ikke sammenfallende med fylkesgrensene.

Rømskog skytterlag har fra 1948 tilhørt Akershus skyttersamlag, som er delt inn i fire kretser. I 1972 og 1973 ble Hans Bolstad kretsmester i baneskyting og i 1974 ble han samlagsmester i feltskyting.

Også Norges Jeger- og Fiskerforbund har årlige fylkes- og landsmesterskap i flere skyttergrener innen jaktskyting. Etter at elgbanen kom på plass på skytterbanen ved Trytjernmosen, ble det et oppsving også i Rømskog innen denne skyttergrenen. Hans Bolstad ble Østfoldmester i elgbaneskyting i 1973. Han har mange gode plasseringer i andre store skytterstevner også, blant annet vant han Dalbyträffen i Nord-Värmland i 1971. Dette stevnet samlet flere hundre norske og svenske skyttere. Skytingen her fore-

gikk på internasjonal skive på 300 meter. Her var det ei stor elgkrone, Dalbykronan, som var vandrepremien.

Idrett

Fotball, ski og orientering har vært hovedaktiviteter med vekslende intensitet opp gjennom åra. Organiserte lag og foreninger var som kjent kjent forbudt i okkupasjons-tiden. Likevel foregikk det en viss aktivitet. Jørgen Kind Johannessen beretter at det ble spilt fotball under krigen også, men i det stille. – «En måtte jo være forsiktig med å sette opp plakater og sånn.

Vi var med på noen pokalturneringer, og mye folk kom for å se,» sier Johnny Jørgensen²⁸⁴. Han var høyre back på et rømskoglag som disse årene var ganske så slagkraftig. I hvert fall mye bedre enn naboene fra Setskog, og det var ikke uvesentlig. Beretningene forteller at rømsjingingene de første etterkrigsår spilte 12 kamper på rad ubeseiret mot naboklubben.

«Det var det trevligste laget å slå,» bekrefter Jørgen Butikken.

Like etter krigens slutt i 1945 ble virksomheten i Idrettslaget tatt opp igjen, og allerede 29. juli 1945 ble det avholdt friidrettsstevne for lagets medlemmer. Målet var å skape interesse for friidrett i bygda.²⁸⁵ Snart ble det også spilt fotball for fullt.

Fotball

Den store fotballinteressen og entusiasmen styrket seg ytterligere etter krigen. Bedre bane og treningsforhold stimulerte rekrutteringen og ga gode resultater. Som vi har sett, var fotballen i Rømskog mer lek og moro enn den kommersielle og alvorstunge eliteidrett. I vår bygd har det aldri vært på tale å kjøpe og selge spillere. Og i fotballen som i livet ellers var det både seiersmål og tap. Fra 1933, da Rømskog spilte sine første kretskamper, og fram til 1990 stilte bygda se-

rielag som mest besto av rømsjinger. I perioder stilte bygda faktisk to seniorlag. Og i ei bygda med 600–700 innbyggere er det fremdeles vanlig med over 100 tilskuere på hjemmekampene.²⁸⁶ Publikumsrekorden er fra 1979, da 500 betalte for å se Rømskog mot Søndre Høland. Den dagen sto husene i bygda tomme.²⁸⁷

Den første fotballkampen

Håkon Ramberg minnes den første fotballkampen. Den sto mellom Rømskog og Setskog på jordet på Søndre Lund i Setskog. Her var det i østre og vestre ende av jordet satt opp to staurer som målstenger. Han kan ikke erindre at det var noen tverrligger over målet, og heller ikke noen dommer og avisreferent. På Rømskog-laget var blant andre tre brødre Taraldrud. Håkon tror at Rømskog vant kampen.²⁸⁸

Anders Moen husker at Moenga vest for Bergli var den første fotballarena i Rømskog. Her spilte særlig bygdas unge fotball-

garde mange kamper. Spillerne ble delt i to lag ved trekning og valg. De spilte også mot lag i nabobygdene, blant annet mot Lierfoss Fotballklubb, som på begynnelsen av 1900-tallet var et av Romerikes beste fotballag. Spillerne fra Rømskog kom med hest og kjerre over fjellet og gikk videre fra Bjørkelangen. Laget hevdet seg bra og opplevde også å seire over Lierfoss.²⁸⁹

Behovet for egen bane var et mangeårig problem. Rømskog-fotballen mistet banen på Moenga i 1924, og det ble da et opphold i aktivitetene, bortsett fra litt løkkefotball om høsten. Ole Høisveen stilte en åker til disposisjon, og det ble spilt vennskapskamper mellom bygdas østre og vestre lag. På den tid var Johan Moen en av de beste fotballspillerne.²⁹⁰

I 1932 startet arbeidet med en ny bane på Nordby. Etter mange dugnadstimer ble banen senere på året innvidd med en kamp mot Setskog. Dette var en stor dag og seier over Setskog. Samme år var det for øvrig

Fotballkamp på Rømskog stadion sommeren 2010. Klubbhuset i bakgrunnen til venstre er nylig påbygget med sanitæravdeling og tatt i bruk. De røde bygningene er leid ut til Normeka AS fra Rømskog Næringselskap AS. Foto: Nils Nilssen.

Så snart snøen hadde lagt seg, var det populært å arrangere skirenn. Slik også for Jan Tørnby, Ingrid Skogheim, Ola Taraldrud jr., Inger Johanne Taraldrud, Anders Taraldrud, Jens Tørnby, Kåre Skogheim og Arne Skogheim. Her er de samlet på Østre Tørnby i 1948. Legg merke til startnummer og skiutstyr: Eier: Inger Johanne Taraldrud.

landskamp mot Sverige, der Norge vant hele 8–2.²⁹¹

Med banen var det kommet nytt liv i fotballmiljøet. Laget meldte seg inn i Østre Romerike Fotballkrets, og ble opptatt i Norges Fotballforbund i 1932. Samtidig ble draktene godkjent.²⁹²

I april 1938 ble det vurdert om Rømskog og Setskog skulle danne felles fotballag.²⁹³

Det står mer utfyllende om fotballens historie i Rømskog bak i boka, skrevet av Jørgen Johannessen Kind.

Skisport

Skisport har vært en populær idrett i Rømskog. Resultatene har nok svingt opp gjennom åra. En del har hevdet seg på krets nivå, og noen få også nasjonalt.

I etterkrigstiden gikk «alle» langrenn, og idrettslaget kunne stille nok løpere til å delta i enkelte 10-mannskonkurranser. Blant flere gode utøvere i skisport i etterkrigstiden kan nevnes Andreas Kjernmoen, Truls Haugen, Erling Bergli, Sigurd Haugen og Ole Jacob Skattum jr. Dessuten var Svend Jørgensen en

Skirenn i Flatahøgda 14. februar 1954. Øvelsen var slalåm, men det var så dårlig føre at det måtte stakes hele veien ned. Primus motor var toller Olav Pelsholen, som også var en god langrennsløper. Han fikk god hjelp av Olaf Flaten, Thor og Ole Ringsby.

Deltagerne er fra venstre: Anders Stang, Ola Pelsholen, Hemming Ringsby, Alf Paulsen (med hund), Emma Stang, Magne Paulsen (bak flagget), Inger Ringsby, Anne Lise Paulsen og Inger Marie Paulsen. Bak står Olav Pelsholen, Thor Ringsby, Henry Pelsholen, John Flaten, Tor Olav Skjelseth, Trond Holmen og Ragnhild Dahlum. Foto: Ole Ringsby.

habil skiløper i tillegg til hopper, og oppnådde også å bli kretsmester i kombinert.²⁹⁴

I 1947 ble det arrangert kretslangrenn over 30 km. Løypene ble lagt på en annen måte enn i dag. Starten var fra Nedre Moen og gikk gjennom skogen til myrene ved Heia og Malnes på Setskog. Det var matstasjon ved Flinttjernheia. Ellers ble det i 1948 arrangert både kostymerenn i Arstubakken og karnevalrenn i Lykkjemyra med påfølgende langrenn uten staver.²⁹⁵

Utøvere

Utover i 1950-åra tok i første rekke Bjørn Nilsen og Sten Arnesen opp arven, som igjen

ble avløst i 1960-åra av Trygve Ekeheien, Leif Stenby og Anders Taraldrud.

På 1970-tallet gjorde Jan Erik Fosneset seg sterkt gjeldende både på kretsplanet og nasjonalt, med en 5. plass i junior-NM som topp.²⁹⁶ Arve Jensen ble flere år kretsmester i aldersbestemte klasser og søsteren Aud Jensen markerte seg i dameklassen.²⁹⁷

Det var et meget godt skimiljø med mange aktive på 1970-tallet, blant annet ble Rømskog kretsmestere i aldersbestemte klasser i stafett i 1971 og i 1975 med Bente Sandem, Gunhild Bray og Anne Helene Jørgensen på laget; og i 1976 med Bente Sandem, Anne Ringsbu og Randi Dalheim på laget.²⁹⁸

Rømskogjentene har grunn til å smile. Bente Sandem (t.v.), Randi Dalheim og Anne Ringsbu gikk seierrike ut av sekundstriden med Momoens jenter.

Foto: Indre Akershus Blad, 1976.

I hoppbakken har det også vært utøvere som har oppnådd gode resultater. Fra de første åra etter krigen kan nevnes Jørgen T. Tørnby, Bjarne Jørgensen og Svend Jørgensen. I kretsmesterskapet i 1961 ble både John Sigmund Moen og Anders Stang kretsmestere i sine klasser.²⁹⁹ Knut Ljøner og ikke minst John Sigmund Moen markerte seg i hoppbakken i de kommende åra. John Sigmund hadde som beste resultat 8. plass i landsrenn. Ellers deltok han i to NM for junior.³⁰⁰

På 1990 tallet hevdet Ketil Moen seg også på nasjonalt og internasjonalt nivå i hopp-sporten, og må sies å være Rømskog beste idrettsutøver gjennom tidene. Hans første

internasjonale oppgave var i Nordisk mesterskap i 1992, og her ble han bare slått av Janne Ahonen. I 1993 og 1994 vant han Norges-cupen for juniorer. I perioden 1992 til 1996 oppnådde han gode resultater nasjonalt og internasjonalt. Her kan nevnes norsk mester på plast for juniorer i 1993, beste nordmann i VM for juniorer i 1994, gode plasseringer i World Cup hopping for seniorer, andreplass i det åpne norgesmesterskapet på plast i 1995 og glimrende resultater i ICC-renn. Hans beste internasjonale resultat kom i 1996 hvor han i sommer-WC i Predazzo ble nr. 7. I åra fram til 2001, da han la hoppskiene på hylla, oppnådde han også en rekke gode resultater.³⁰¹

De siste åra har Hans Petter Bergquist

Kretsmesterne i stafett 1975 i Rømskog. Fra venstre: Bente Sandem, Gunhild Bray og Anne Helene Jørgensen. Foto: Indre Akershus Blad.

vunnet mange hopprenn i aldersbestemte klasser både lokalt og nasjonalt. Han vant Hovedrennet som 13 og 14 åring, og Hovedlandsrennet som 15 og 16 åring. I 2010 vant han Nordisk mesterskap i Kusamo Finland for 15 og 16 åringer. Han deltok også i ungdoms OL i 2011.³⁰²

Lysløype og hoppbakker

På slutten av 1960-tallet ble planer om lysløype i Rømskog lansert. Kostnadene på anlegget var beregnet til 56.000 kroner.³⁰³ Rolf Fossneset la ned en stort arbeid for å få prosjektet gjennomført. I tillegg gjennomførte flere av lagets medlemmer

Hans Petter Bergquist, født 1994, avbildet 14. mars 2009 i Knyken skisenter i Orkdal. Dette året vant han rekruttcupen. Eier: Rømskog lokalsamling.

Ketil Moen, født 1976, var i mange år en allsidig idrettsmann. Han hoppet på ski om vinteren og spilte fotball om sommeren. Hopping sto nok hans hjerte nærmest, og han vant mange renn på 1990-tallet, både i inn- og utland. Han spilte fotball for Bjørkelangen som guttespiller, og flyttet over til Aurskog - Finstadbru Fotballklubb for å spille i 3. divisjon. Han ble kåret til årets spiller i 2003, og var lagets toppscorer i tre år. Eier: John Sigmund Moen.

en stor dugnadsinnsats, og ny lysløype kunne innvies i februar 1970.

Dette bidro ytterligere til å stimulere idretts- og friluftsliv slik at kommunen i 1981 innvilget Rømskog Idrettslags søknad om økonomisk bistand ved å overta utgifter til drift av lysløype og turløyper. Tilskuddets størrelse skulle vurderes under årlige budsjettbehandlinger.³⁰⁴

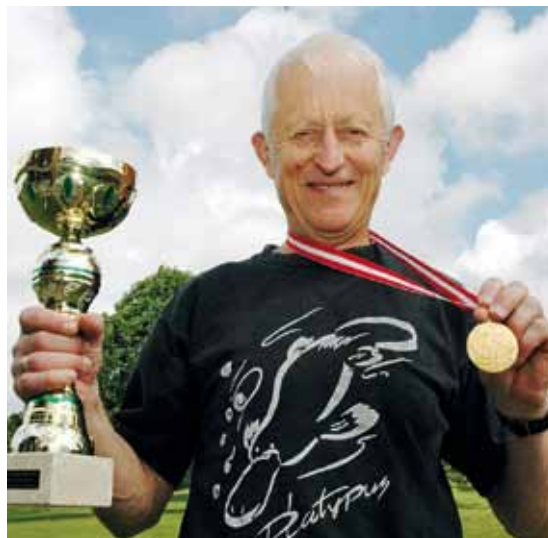
I de første åra etter krigen var det mange hoppbakker i Rømskog som ble benyttet. Det er betegnende som Hemming Ringsby forteller fra Utroa: «Som de fleste andre hadde vi skibakker nesten overalt. Men den bakken som kan betraktes som en ordentlig skibakke var bakken i Fjøsdaalen. Med toppfart, som vi kalte «Vindfellfart» hoppa vi om lag 15 meter. Når vi skulle dit, gikk vi over Nord-Flaten og Tyrihjell, selvfølgelig med hoppski for de som hadde det. Fjøsdaalen ligger ved svingen i elva omkring 2–300 meter sør for Osdammen.»

På samme måte var det mange hoppbakker også i andre deler av bygda, noen var litt større og ble brukt i flere år. Her kan nevnes Arstubakken, Mariusbakken og Damtjernbakken på Vestsida og Aurtjernbakken, Tofurubakken, Lykkjemyrbakken, Rogneemyrbakken og Hagakleiva på Nordsida.³⁰⁵ Den hoppbakken som har vært og fortsatt er mest benyttet, er Lykkjemyrbakken. I 1992 ble det også anlagt en noe større hoppbakke ikke langt fra Lykkjemyrbakken, som var i bruk noen år.³⁰⁶

Håndballbane og planer om idrettshall

Kommunen bevilget i 1983 kr 50 000 til opparbeidelse av håndballbane sørvest for Rømskog skole. Idrettslaget ble innbudt til dugnadsinnsats.³⁰⁷

På midten av 1980-tallet foreslo idrettslaget at det skulle bygges idrettshall i Rømskog. Prosjektet trengte støtte fra kommunen, og saken ble behandlet i kommunale organer ved

Nybakt veteranverdensmester i orientering, Anders Taraldrud d.y., født 1941, med medalje og pokal. Foto: Øivind Eriksen, 2006.

flere anledninger. I november 1985 sa kommunestyret et endelig nei til idrettshall.³⁰⁸

O-gruppa

I 1950 fikk Rømskog Idrettslag sin orienteringsgruppe med Bjarne Myrvold og Thoralf Tukkensæter som ledere.

Flere løpere fra Rømskog deltok i orienteringsløp også utenfor bygda. Laget søkte i 1951 om opptak i Østfold O-krets, men kretsen og forbundet overførte uten videre laget til Romerike O-krets i Akershus. Året etter arrangerte laget et kretsløp med 101

O-løpet i 1952 ble arrangert på håndtegnede kart fra slutten av 1800-tallet og var nok ikke av beste kvalitet. En av o-løperne kom noe irritert inn på en post og sa til postmannskapet, Anders Moen: «Kart og terreng stemmer jo ikke overens!» Da svarte Anders rolig: «Da synes jeg du skal ta utgangspunkt i at terrenget er riktig».

Sidsel Nilsson, født 1954, skjøt i en periode meget godt med luftpistol. I mars 1993 oppnådde hun bronsemedalje i dameklassen ved NM på Røros. Foto: Indre Akershus Blad, 1992.

påmeldte. Knut Ringsbu arrangerte også ca 1950 et orienteringsløp ved hjelp av et gammelt håndtegnet skogkart fra Anker.³⁰⁹

Interessen for orientering tok seg på nytt opp igjen på 1970-tallet. En sentral person i dette arbeidet var Anders Taraldrud som også arbeidet for at nye orienteringskart skulle utarbeides. Kartet som ble brukt på 1950-tallet til to større orienteringsløp, var utarbeidet på 1800-tallet, antagelig i forbindelse med en skoghandel i 1883. Det første spesialkartet for orientering, «Klinten» kom i 1976 og dekket området langs bygda i nordøst. Seinere har det blitt trykket orienteringskart som dekker flere områder i bygda, «Klubben» utgitt i 1980, «Haukenes-

fjella» i 1985 og «Skurås» utgitt i 1996. Kartene er seinere blitt oppdatert.³¹⁰

Allerede i 1956 ble Anders Taraldrud kretsmester i sin klasse. Han hevdet seg på høyt nivå i orienteringssporten gjennom mange tiår. Han har fire ganger plassert seg blant de 20 beste i norgesmesterskap, åtte ganger vært norsk veteranmester og vant i 2006 World Master Orienteering Championships. Ellers kan han vise til gode resultater i orienteringsstafetter med Eidsbergklubben Flaggtreff og i Holmenkollstafetten med IF Kamp.

For øvrig ble Ragnhild Bray kretsmester i klasse D-43 i 1976 og Eva Taraldrud ble kretsmester i 1990, klasse D-40.

Rømskogs første konkurrerende dame i enduro, Anita Sletten under høsttrening på hogstflata ved Søndre Karsbytjenn. Foto: Espen Pedersen, 2011.

Miniatyrskytterlag og pistolklubb

I 1969 ble det etter initiativ fra Odd Sponbugt stiftet et miniatyrskytterlag i Rømskog. Den nye klubben het Rømskog Sportsskyttere, og det var et sterkt innslag av ungdom. Det var minimalt med penger og utstyr, og formannen, Odd Sponbugt, oppfordret foreldre og foresatte til å gi økonomisk støtte. En viktig målsetting var å skape et godt og meningsfylt miljø for bygdas ungdom.³¹¹ Dette og andre fritidstilbud skulle også være et forsøk på å holde fast på ungdommen i bygda, og hindre utflytting.

Rømskog Pistolklubb startet sin virksomhet i 1983, og Reidar Nilsen var den første formann. Til å begynne med skjøt Pistol-

klubben i korridoren i skolens kjeller.

Klubben fikk i 1984 etter søknad til kommunen leie Rømskog S-lag til luftpistolsskyting.³¹² (Rømskog Husflidslag fikk samme år leie S-lagets lokaler på samme vilkår som pistolklubben).

I 1987 flyttet Rømskog Skytterlag og Rømskog Pistolklubb sin innendørs-skyting med luftgevær og – pistol ut fra S-laget. De startet opp igjen i Ungdomslokalet høsten 1991.

I 1994 kom Smørmosen Leirduebane med Aage Sundsrud som formann.³¹³

Motorsport

Motorsportseventyret i bygda startet da Tor- kel Tørnby i godt voksen alder begynte å

Endurogjengen. F.v.: Kristian Myrvold, Lasse Sletten Nilsen, Roald Peder Berg, Fredrik Jernberg Ljøner, Espen Pedersen, Jan Atle Gjemble, Bjørn Robert Lauritzen og Anita Sletten.

Foran: Casper Dedorsson og Alexander Svensson. Foto: Anita Sletten, 2012.

kjøre enduro og laget seg kjøretrasè i et skogområde ved Saga. Støyen her var til sjenanse for naboer, og kommunen ble kontaktet for å finne en løsning. Skogeier Arnt Astrup ønsket å gi motorsportsgruppa dispensasjon til å bruke et skogareal ved Karsby. Det åpnet mange dører for Rømskog Motorsport. Motorsportklubben som ble etablert i 2006, har lagt ned hundrevis av dugnadstimer i anlegg av en endurobane ved Karsby. Banen har tre alternative løyper, en lang løype på ca 3,4 km, mellomtrasè på ca 2,3 km og kortbane på ca 1,1 km. Fartsdelen er ca 700 meter.

Banen kom med i reguleringsplanen til kommunen, og etter en påkrevet støymåling ble alle papirer godkjent både i kommunen og fylkeskommunen. Da hadde prosessen tatt to år.

Rømskog Motorsport arrangerte åpnings-

fest ved Karsby 25. september 2010. Banen ble offisielt åpnet da ordfører Nils Nilssen høytidlig klippet snora. Senere ble publikum vitne til en historisk kjøreoppvisning der alle klubbens medlemmer deltok.³¹⁴

Banen har ført til en økende interesse for sporten, og i 2011 har klubben 20 aktive utøvere fra 11 år og oppover. Av disse kjører fire i norgeseliten i respektive klasser.

Norgesmesterskapet kjøres i det som kalles Norges Cup. Det består av fire til seks løyper årlig, der den som har de beste plasseringene sammenlagt blir norgesmester i sin klasse. Jan Atle Gjemble har kjørt i eliteklassen i flere år. Han vant eliteklassen i 2012. Torkel Tørnby kjører i veteranklassen, som han har vunnet ved to anledninger. Kristian Myrvold har som beste resultat en fjerdeplass i B-klassen og Anita Sletten har markert seg på pallen.

Thomas Tørnby, født 1979, sammen med sitt faste hjelpemannskap i Tørnby Motorsport 2012. Bak fra venstre: Robert Moen, Jan Ljøner og Christer Jansson. Foran fra venstre: Fredrik Ljøner, Thomas Tørnby og Hans Vegar Olsen. Henning Sletten var ikke tilstede da bildet ble tatt. Foto: Anne H. Tørnby, 2012.

Klubben har i tillegg flere aktive utøvere som deltar i løp både i Norge og Sverige, og som har markert seg med gode plasseringer.³¹⁵

Innen motorsport har også Thomas Tørnby mange gode resultater. Han har siden 1998 kjørt rallycross og deltatt i NM-runder i største klasse (Supernasjonale klasse 3).

Frøidrett

Det er gjort noen forsøk på å få til frøidrett i Rømskog uten at dette har slått til. Det bør dog nevnes at idrettslaget hvert år gjennomfører idrettsmerkeprøver med flere deltagere. Ellers har rømsjinger med anlegg og interesse for frøidrett de siste tiåra vært medlemmer av AHF (Aurskog Høland Frøidretts-

Irja Helene Norheim, født 1974, ble 16 år gammel norgesmester i høyde for junior med 1,60 meter. Hun vant høyde i Donald Duck-lekene i 1988. Gutten ved hennes side er Tom Erik Olsen. Eier: Irja Helene Norheim.

lag). Flere rømsjinger har deltatt på ulike stafettlag, blant annet i Holmenkollstafetten. Individuelt har Turid Dahlum Sundsrud og Irja Helene Norheim i første rekke oppnådd gode resultater. Turid Dahlum Sundsrud var mest aktiv i perioden 1982–90, hun har et tosifret antall kretsmesterskap, de fleste vunnet på 1500 meter og 3000 meter, men også i terrengløp. Irja Helene Norheim kan vise

Turid Dahlum Sundsrud, født 1964, blir her krets-
mester i 10 km landeveisløp i Gjerdrum i 1984 på
tiden 41.09 minutter.

Foto: Indre Akershus Blad, 1984.

til flere gode resultater i både Donald Duck-lekene og i norgesmesterskap. Beste resultat kom i 1990 da hun ble norgesmester i 15–16 års-klassen med 160 cm i høyde.³¹⁶

Annen idrett

I etterkrigstiden har fotball, ski og orientering vært dominerende, men det har også vært annen aktivitet. Rundt årtusenskiftet var det en aktiv fjellsportgruppe, og noen forsøk med håndball har lidd under dårlige baneforhold. I tillegg er det mange som benytter tilbudene om trim i gymnastikksalen og i oppkjørte skiløyper.

Rømskog idrettslag hadde i 2010 hele 426 medlemmer. Dette utgjør nesten to tredjedeler av bygdas befolkning. I forbindelse med et jubileum i idrettslaget ble det sagt at «idrettsfolk har gjort sitt beste for å hevde laget utad. Med blandet hell må man nok si, men kom ikke å si at det har manglet idrettsglede». ³¹⁷

Musikklivet

Sang- og musikkreftene har til tider vært sterke i Rømskog. Men stundom måtte de friste en ustabil tilværelse, og Mannskoret som ble stiftet i 1916, hadde et opphold fra 1933 til 1944. Det kom deretter i gang igjen, men ble endelig nedlagt i 1950.

Det skjer også at nye foreninger blir stiftet på tuftene av gamle. Rømskog blandede kor, som opprinnelig var stiftet i 1910, var i virksomhet til slutten av 1930-åra. Men i 1967 ble det stiftet et nytt sangkor med samme navn som det gamle, og med 30–40 gamle og nye medlemmer. Blant veteranene var Hans Nilsen og Anton Jørgensen. Koret var nærmest et kirkekor og ble ledet av Kari Brekke, hus-truen til sogneprest Jacob Brekke.³¹⁸ Hun var en dynamisk og inspirerende leder, som lærte rømsjingingene pusteteknikk, skalaer og sanger med varierende vanskelighetsgrad. Etter at Brekke flyttet i 1973, overtok bygdas egen

Blandakoret på Kommunehustrappa 17. mai 1979. Sammen med dirigent Hans Nilssen står foran til venstre: Martha Høisveen, Ingeborg Halvorsen, Eva Tørnby, Reidun Solli, Else Hagen, Aud Nordengen, Ella Nilssen og Astri Sletten. Bak fra venstre: Rolf Johannessen, Arne Bergli, Daniel Hagen, Hans Høgenes, Ole Ous, Jørgen Ringsby, Kjell Torp, Klemet Haukenes og Johan N. Nilssen. Helt til høyre, Arne Lindaas, og dagens taler, Nikolai Haugen. Foto: Nils Nilssen.

musiker Hans Nilssen som dirigent. Med sitt rolige vesen og sans for nyanser var han en dyktig leder. Han var 87 år i 1983 og ønsket da avløsning. Med Roy Haugen overtok yngre krefter taktstokken. Fra hans periode er følgende sitat: «Han Roy har fått mer fart på oss, og har oss i sin hule hånd». Fra 1993 har Tormod Kleiven ledet koret med sikker hånd. Med sin musikalske og humoristiske sans har han betydd mye for koret.

Koret kalles i dag Blandakoret, og har hatt et medlemstall på 20–25. Det har deltatt på mange ulike arrangementer, særlig i hjembygda, og noen ganger utenbygds. I

1990 deltok koret sammen med andre sangere og musikere fra Rømskog i et storkor på 150 medlemmer. «Gla'sang-kvelder» med temaet «Glede» ble gjennomført i kirkene Østervallskog, Kongsvinger og Mjøndalen. Blandakoret feiret sitt 40 års jubileum i 2007. Koret innstilte virksomheten i 2012.

Mye sang og musikk er som kjent knyttet til kristelige miljøer, og er omtalt i et annet avsnitt i dette kapittel.

Rømskog Hornmusikk

Rømskog Hornmusikk som hadde vært i virksomhet siden starten i 1904, fikk problemer

«Guttemusikken» øver til 17. mai hos Alf Johannessen på Strandli.

Fra venstre: Torbjørn Nilsen, Torgrim Sandem, Tore Haugen, Hans Nilssen, Anton Jørgensen og Alf Johannessen. Vanligvis møttes de i Hans Nilssens hytte på Bjørkeng 16. mai. Foto: Indre Akershus Blad, 1970.

med å komme i gang etter krigen. De manglet også brukbare instrumenter. Det var vanskelig å rekruttere unge og nye krefter. Rømskog Hornmusikk var på banen igjen i 1951, og søkte kommunen om 300 kroner til dekning av gjeld og innkjøp av noter. Søknaden ble enstemmig innvilget.³¹⁹ Slike positive tilløp skulle innvarsle en ny giv i bygdas forningsliv.

Hans Nilssen sørget for at musikken ble reorganisert i 1953. Sammen med Sigurd Jørgensen fikk de trommet sammen et korps på 15 medlemmer. De fikk tak i en del instrumenter i Tistedal, og hadde noen fra før. «Bolletubaen» som den ble kalt etter en tur til Skillingmark, er fremdeles i behold. Regnskapsboka viser at økonomien var blitt bedre, og det ble tatt opp lån i Setskog Sparebank. Musikken fikk også

noe kommunal støtte, samt overskudd fra 17. mai-komiteen.

Korpset var i god oppsving en stund. Iveren var så stor at enkelte tok med seg hornet til skogskoiene for å øve når de lå ute på kjøring og hugging. De øvde så det ga gjengylid i åsene rundt omkring ved Lukashytta, Ertevasslia, Vortungshøgda og mange andre steder. Det er uvisst hvorvidt slitne arbeidskamerater satte pris på slikt. Fellesøvelser ble holdt rundt omkring på de lokale «samfunnshus», som den gang var sagbrakker, skytterhus og lignende. Men store avstander og lange, slitsomme arbeidsdager skulle nok en gang ta knekken på mye av musikken. Den gled tilbake til gamle former med fellessamling 17. mai. Noen husker at Sigurd Jørgensen gikk i spissen for 17. mai-korpset med trekkspillet sitt, men det var jo noe an-

Rømskog Musikkorps 1974. Bak fra venstre: Øyvind Nordbø, Roar Karlsen, Helga Nygaard, Åshild Nygaard, Grete Nygaard, Helene Dahl, Gunbjørg Jensen, Roger Vestli, Lillian Bakken, Anita Larsen, Gunhild Bray, Ole Jacob Skattum, Stein Solli og Harry Iversen.

Rekke to fra venstre: Oddbjørn Moen, John-Ivar Udnesseter, Anne Ringsbu, Ingrid Dahl, Anne Helene Jørgensen, Emma Bray, Inge Moen, Geir Larsen, Jan Flenstad og Thor Nordengen.

Første rekke fra venstre: Kjell Flenstad, Helge Lyder Sandem, Tor Kristian Nilsen, John Karlsen, Kjell Roger Bakker, Inger Johanne Tørnby, Britt Haugen, Øystein Holmedal, Per Øyvind Haugen og Øystein Hamnås.

Eier: Rømskog lokalsamling.

net enn hornmusikk. Men noen holdt stand, og veteranen Anton Jørgensen spilte som tidligere omtalt på samme ess-kornett fra 1905 til 1971.³²⁰

«Guttemusikken»

I 1970 besto «guttemusikken» av 10 mann som var 568 år til sammen. De øvde hjemme hos hverandre på lørdagskvelder, og et viktig mål var fremdeles å stille opp 17. mai. Foregående år øvde de bare 16. mai. Ifølge Anton Jørgensen «dura det i vei da og. Bare det låter er det jo ikke så nøye ...».³²¹

Korpset hadde stilt opp til 17. mai hvert år,

men uteble i 1972. Da ble det «importert» fra nabobygda Høland. Selv om Østrengmusikken spilte så godt de kunne for å få stemningen opp på Grunnlovsdagen, var det bygdas egne sønner man var vant til og ville ha. Dermed kom det en reaksjon og ønske om å blåse nytt liv i korpset med kommunale midler.³²²

Johs Ramberg, Odd Solli, Svend Jørgensen og Willy Bray innkalte til møte 20. september 1972 for å stable musikken på beina igjen. Det var en gledelig overraskelse at 25-30 ungdommer var interessert i å spille hornmusikk. «Gamlekara» trakk seg da tilbake for å være en ressurs i bakgrunnen. Fire av de

Rømskog Musikkorps, stiftet 1904, avduker sin fane på Klinten 17. mai 1980. Fra venstre Willy Bray, Svend Jørgensen, Tordis Haugen og Ole Johan Haugen. Foto: Indre Akershus Blad.

Hornmusikken på Klinten 17. mai 1997. Fra venstre: Svein Gløtta, Bjørn Roar Karlsen, Anita Sletten, Vigdis Furunes, Monica Haugen, Mona Olsen og Line Nilsson. Eier: Rømskog lokalsamling.

Rømskog musikkorps feiret sitt 90-års jubileum i 1994. Rømskog og Setskog musikkorps ga da ut en kassett og holdt en jubileumskonsert i Lillestrøm kultursenter. Lokale gjesteartister som bidro på konserten, var Tertitten ungdomskorps, ungdomskoret PLUS og jazzmusikeren Paul Weeden.

1.rad fra venstre:

Espen Killi, Tommy Nilsen, Anders M. Lysaker, Kristian Myrvoold, Jens Andreas Gangnes Kleiven, Petter Ingier, Arild Ydersbond, Tor Arne Bergli.

2.rekke fra v.:

Marianne Fossneset, Karoline Tørnby, Monica Bråthen, Inger Johanne Spilhaug, Sølvi Arnesen, Kjersti Hauger, Inga Ydersbond, Line Nilsson, John Andre Engen, Marianne Stenby.

3.rekke fra v.:

Karine Sannes Lysaker, Vigdis Furunes, Anette Gløtta, Gunn Bergli, Lene Malnes, Dirigent Geir Musum, Morten Furunes, Monica Haugen, Marita Stenby, Hilde Lysaker, Cathrin Haugen.

4.rekke fra v.:

Morten Astrup, Helene Pettersen, Yngve Aasly, Bjørn Henry Holtet, Jørn Edvin Spilhaug, Malin Nilsson, Elisabeth Holmedal, Ida Heggedal, Thea Killi, Caroline Hauger.

5.rekke fra v.:

Anita Sletten, Lena Holtet, Svein Gløtta, Geir Fagermoen, Tove Gløtta, Bjørn Sondre Norheim, Ann-Karin Haugen, Mona Olsen.

Eier: Willy Bray.

gamle messinginstrumentene var fremdeles brukbare, og i løpet av de neste to år ble det kjøpt inn 25 nye instrumenter. Fire damer, Reidun Solli, Åse Karlsen, Gunhild Jørgensen og Ragnhild Bray banket på hver dør i Rømskog for å samle inn penger, og hele bygda ga sin støtte.³²³

Korpset gjorde enda flere forsøk på å få nye krefter, og kontaktet etter hvert Setskog. Her var responsen god, og ikke mindre enn 24 aspiranter meldte seg i 1979. Øvelsene for dem ble lagt til Samfunnshuset i Setskog. Alle aspirantene var underlagt Rømskog Musikkorps.³²⁴

Korpset opplevde da igjen en «ny giv», og det ble bestemt å anskaffe egen fane. Svend Jørgensen fikk oppgaven med å tegne, og Tordis Haugen var villig til å brodere.

På Klinten 17. mai 1980 ble fanen avduket av veteranene og brødrene Hans Nilssen og Torbjørn Nilsen. Det passet bra, for det var nøyaktig 75 år siden korpset spilte på Klinten første gang.

En støtteforening ble stiftet i 1981. Den tok ansvar for å skaffe bedre økonomi, og ellers yte hjelp.

Korpset har i åras løp deltatt på mange konserter, seminarer og festivaler.

Lokale personer har gjennom mange år tatt seg av dirigent- og instruktøransvaret. Men fra 1985 tok Geir Musum fra Fetsund over dirigentstokken, og er fortsatt i 2011 en dyktig og inspirerende dirigent.

I 1989 deltok korpset på det store fellesarrangementet med andre sang- og musikkrefter i bygda. Temaet var «Lys vår – Levende Liv», og det ble holdt konserter i Rømskog, Hemnes og Kongsvinger. Samme år feiret korpset sitt 85 års jubileum med en stor fest og konsert på Kommunehuset.

Det kom etter hvert ønske om utenlandsreiser. I 1988 gikk turen med D/S Braemar till England, og videre med buss til Isle of Wight. Dette var en vellykket 10 dagers tur

med til sammen 80 deltagere.

Året etter gjennomførte korpset med familie og venner en fin tur til Göteborg. Senere har reisemålet vært Østerrike et par ganger. På alle turer har det vært holdt konserter på forskjellige steder.

Etter hvert tynnet det svært ut i rekkene av rømsjinger, og det var vanskelig å få aspiranter. Derfor har det i de siste 10 år fungert som et korps for voksne og rutinerne musikanter.

Fra år 2000 har Rømskog og Setskog Musikkorps hatt samarbeid med Sandem Hornmusikk, med øvelser to ganger pruke, og årlige konserter, vår og høst.

Hver 17. mai, klokka sju om morgenen kan bygda glede seg over at den over 100 årige tradisjonen med spilling fra Klinten holdes ved like. Når «Ja, vi elsker» toner fra skogbrynet, går flaggene til topps i bygda! Denne dagen i året spiller rømsjinger og setskauinger for sine sambygdinger, og leder også an i 17. mai-toget.

Opplysningsarbeid for barn og unge

Skogspetten 4H

Foruten musikk, sang og idrett er opplysningsarbeid særlig viktig for aktiviteter tilknyttet barn og unge. Skogspetten 4H startet 4. januar 1960 etter initiativ av Mari Haukvik og med daværende 4H-instruktør i Østfold, Aslaug Unneberg, til stede. Mari Haukvik hadde tatt med seg kunnskap om organisasjonen fra sitt tidligere bosted i Telemark, og var engasjert i klubben som voksenleder i flere omganger det første tiåret. Fadderorganisasjonen for klubben var Rømskog Bondelag. Daværende leder Kåre Nygaard ble en entusiastisk støttespiller i mange år framover.

Gro Nyengen ble valgt til leder blant medlemmene. Hun fant også navn til klubben; «Skogspetten 4H». Ved starten var

Mari Haukvik, født 1920, var initiativtaker til stiftelsen av Skogspetten 4H i 1960 og klubbbrådgiver i en årrekke. Eier: Skogspetten 4H.

det 16 medlemmer. Skogspetten 4H vokste raskt, og telte allerede i 1961 50 medlemmer. I løpet av de første fem år hadde 73 jenter og gutter i alderen ni til 14–15 år vært innom klubben. I 1980 var medlems-tallet økt til 51.³²⁵

Begrepet 4H står for klart hode, varmt hjerte, flinke hender og god helse. Foreningen skulle dermed fremme positive egenskaper for kropp, sjel og sunne fritidssysler. Slike foreninger ble dannet i etterkrigstiden etter amerikansk mønster og var særlig opp-tatt av praktiske og moralske nyttehensyn.

Firkløvermerket representerer en dyp symbolikk. Firkløver er en sjelden plante som de fleste ønsker å finne. Bestrebelse

og gode målsettinger er derfor viktige krav. Interessefeltet dreier seg særlig om dyr, planter, skog og jordbruk, fiske og friluftsliv.

I utgangspunktet var landbruk hovedsatsningen for 4H, og som navnet Skogspetten tilsier, var skogen et viktig tema i skogsbygda Rømskog. Medlemmene bidrar med å styre klubben og ta egne beslutninger, og får dermed delegert ansvar. For øvrig betyr alle medlemmene like meget, og klubbens vekst og trivsel er et hovedmål. På møtene er det demonstrasjoner, kunnskapstevling og underholdning av medlemmene. Klubben har også turer, og holder skogdager.

På årsmøtet i 1962 laget fire medlemmer et Lucia-opptog som underholdning. Dette ble opptakten til en høytidelig og vakker tra-

Per Haugen, født 1946, var med i Skogspetten 4H de første år etter stiftelsen. Han vant premier etter å ha løst oppgaver om gulrøtter og høner.

Foto: Harald S. Haugen, 1961.

Underholdning i form av sang og sketsjer har i alle år vært viktig på høstfestene i 4H. Jentene på scenen er fra venstre: Turid Sundsrud, Helene Gløtta, Jeannet Jansen, Annette Skattum, Emma Bray og Lisbeth Skullerud i 1980. Eier: Skogspetten 4H.

disjon som skulle vare i flere tiår. Syke og pleietrengende eldre hadde den gang ikke noe offentlig pleietilbud innen bygda, men bodde på alders- og sykehjem rundt om i nabokommunene. Etter forslag fra Elna Andersen begynte 4H å reise rundt med Luciaopptog hver lille julaften. Alle rømsjinger som hadde plass utenfor bygda, fikk besøk. Opptogene kunne telle seks-åtte barn, og gjorde nok inntrykk på både ung og gammel.³²⁶

Skogspetten har møte hver tredje uke, og om sommeren er det fylkesleir. To fylkesleire har vært holdt i Rømskog i klubbens femti-årige historie. På Os i 1980 og på Kurøen i 1999. Med nærmere 300 deltakere hver gang er dette litt av et løft for ei lita bygd. Samtidig styrkes dugnadsånden og fellesskapet i bygda gjennom slike arrangementer.

De varierte utstillinger og øvrige arrangementer vitner om bredden og aktivitetsnivået i klubben. Skoleringen foregår med instruktør i studieringer, og det er graderte premie-

ringer. Førstepremiesløyfa henger høyest. Hver enkelt oppgave medlemmene utfører, blir nøye vurdert av fagfolk, og med inspeksjon av fylkesinstruktør, herredssagronom, herredsskogmester og klubbleder.³²⁷

I de femti år klubben har eksistert, har flere hundre barn og ungdommer i Rømskog vært medlemmer for kortere eller lengre tid. 89 medlemmer har fullført hele 4H programmet og fått 4H's høyeste utmerkelse, 4H plaketten. Den oppnås etter minimum syv års medlemskap og utført 4H program som innebærer godkjente årlige prosjekter. En slik utmerkelse gir poeng ved opptak til jord- og skogbruksskoler.

I tillegg til fagoppgaver har også mange barn og ungdommer i Skogspetten deltatt i organisasjonsopplæring i regi av Norske 4H. Det er medlemmene selv som innehar alle styreverv i klubben og dette er i seg selv en viktig og lærerik side ved en av 4Hs grunndeeer: Å lære barn og ungdom å ta del i de-

mokratiske prosesser i samfunnet. De velger styret sitt på årsmøtet i november, og skal selv kunne påvirke hvilke aktiviteter klubben skal ha på møtene sine.

4H i Rømskog hadde helt fra starten nært samarbeid med skolen, lokale skog- og landbruksmyndigheter og fylkeslandbrukskontoret. Møtene ble holdt i klasserom på skolen, og ofte var klubbaktivitetene på møtene knytta til skog, landbruk eller husstell. Særlig i perioden 1976–1984 var båndene til skolen tette, mens daværende rektor Jørgen Dahl var klubbleder. Hans særlige interesse og kunnskaper på det naturvitenskapelige området inspirerte mange medlemmer til å velge oppgaver med tema fra naturen. I 4H-tevlinger på fylkesplan og nasjonalt vant flere medlemmer fra Skogspetten seire både i plantekunnskap og naturstier i denne perioden.

Mange studieringer har også vært fullført i 4H regi gjennom alle år. Særlig de første 25 år var det en rekke studieringer innen fag som tresløyd, stell av ungskog, baking og ulike håndarbeidsteknikker. Flittige studieledere var Amund Ljøner, Hans Taraldrud, Mari Haukvik, Marie Høisveen, Elna Haugen, Jan Holth, Jørgen Dahl og Kåre Nygaard.

4H-arbeidet avsluttes hvert år med en høstfest i oktober. Mellom 140 og 190 møter opp, og høstfesten er blitt en kulturinstitusjon i bygda. Her lager medlemmene utstillinger, som skal vise litt av det de har holdt på med og lært i løpet av året. Skogspetten har i alle år fått mye ros for flotte utstillinger og god underholdning på sine høstfester. Utallige sanger, sketsjer, revyer og skuespill er blitt til i åras løp, og mange barn og unge har fått både god trening og mye glede ved å lære seg og stå på ei scene. Under FN's internasjonale barneår i 1979 satte klubben opp et teaterstykke om barneåret og turnerte rundt i Østfold med det.

Skogspetten 4H representerer også en av de institusjonene i bygda som styrker vår

identitet som østfoldinger. Klubben er organisert i Østfold 4H. Mange klubbmedlemmer har fått økt kunnskap om fylket ved å delta på leire, kurs, møter og andre aktiviteter i Østfold 4Hs regi rundt om i fylket.

Mange lag fra Skogspetten har også hevdet seg godt i volleyballturneringer både på leirer og i den årlige Kalnescupen i volleyball. Det er blitt flere seire både for aspiranter, juniorer og seniorer i åras løp, og spillere fra Skogspetten har også flere ganger deltatt på Østfolds lag i landsturneringer.

Økonomisk har Skogspetten i alle år fått viktige bidrag fra Rømskog kommune, Marker Sparebank og skogbruksetaten via rentemidler fra Skogfondet.³²⁸ Klubbens egne medlemmer har også skaffet penger gjennom papirinnsamling og utlodninger.

Skogspetten 4H er i 2013 ikke i virksomhet. Aktiviteter for ungdom var særlig viktig for å kunne beholde de unge i bygda. Da planene om å bygge nytt herredshus var oppe til behandling i 1962, ble det derfor fremsatt krav om en egen sal til dans, kino, teater, samt en miniatyrskytebane. Ungdomslagene i bygda ønsket å få leie lokale til festlige tilstelninger med dans. Et slikt kultursentrum med kombinert gymnastikk- og forsamlingshall, som også tjente som kino og teater, ville altså kunne bidra til å hindre den økende utflytting fra bygda.³²⁹

På slutten av 1990-tallet arbeidet kommunen med å etablere musikk- og kulturskoletilbud for barn og unge. Dette var et lovfestet krav fra 1997, og målet var oppstart i januar 1999 og i samarbeid med nabokommuner.³³⁰

Nytteforeninger

Foruten Skogspetten 4H har Rømskog gjennom tidene hatt mange nytteforeninger og lag som omfatter folks interesser, mentalitet, oppgaver og fritidssysler. Foruten kulturelle opplevelser og kunnskap, betydde fellesskap

og sosial kontakt gjennom møter og stevner mye. Noen av de gamle foreningene består fremdeles, og enkelte foregangspersoner var de reneste ildsjeler.

Nyere skudd på foreningsstammen er Rømskog Pensjonistforening, som ble stiftet i 1972, med ca 30 medlemmer.³³¹ Odd Sponbugt var den første leder.³³² Rømskog Husflidslag kom året etter, og den første leder var Torborg Trandem.³³³ Treskjærerklubben ble dannet i 1984, og Svend Jørgensen var formann. Rømskog Historielag med Inge Sandem som leder, kom i 1985. Samme år startet Rømskog Fritidsklubb etter initiativ fra Mari Haukvik, og med Sigurd Nilsen og Christer Johannessen som ledere. I 1999 kom Småbarnskaféen med Helene Jovall Dahl som leder.³³⁴

Mari Haukvik har gjennom mange år vært en drivkraft i bygdas kulturliv, og gjort seg bemerket på flere områder, også i konkurranse om borddekking.³³⁵

Natur og friluftsliv spiller en stadig viktigere rolle for folks helse og velferd. Det som tidligere var utmarks- og attåttnæring er i våre dager først og fremst fritidsgleder.

Jakt og fiske

Jakt og fiske har til alle tider vært en uløselig del av Rømskogs utmarksnæring. Elgjakt er fremdeles en stor begivenhet i lokalsamfunnet, og er nok i våre dager mer sosialt og kulturelt enn økonomisk fundert. Den betyr mye for rekreasjon, vennskap, samarbeid og friluftsliv. Elgjakta i Rømskog sveiset bygdefolk sammen. Man gikk mann av huse, og tok jakt som ferie. «Året i Rømskog var delt inn i før og etter elgjakta.» Johs Ramberg forteller at da biskop Per Lønning var på besøk i Rømskog, var det en som foreslo å flytte kirkeåret slik at det falt sammen med elgåret. Dermed ville det bli lettere å holde styr på tidsregninga. «Han visste godt at det

var andre søndag før elgjakta, men kunne ikke holde styr på hvilken søndag i trefoldighet det var».³³⁶

Under alle omstendigheter måtte alle avtaler som skulle inngås om høsten ta hensyn til jakttidene. Jakt er et felles anliggende, som bidrar til å samle bygda. I de senere år har grunneierne sørget for å få et bedre økonomisk utbytte ved å leie ut jaktrettigheter. Dermed kommer det også en del utenbygds jegerer hit. Hvert år går vel 150 personer på jakt i Rømskogs skoger.³³⁷ Nordre Rømskog Jeger- og Fiskerforening reiste i 1968 spørsmål om å begrense deltagelsen av fremmede på elgjaktlaget. De ble på demokratisk vis enig om å la grunneierne få siste ord i saken.³³⁸

1960-tallet var begynnelsen på en økende elgbestand. Skogskjøtselen førte til bedre beiteforhold og mer mat. I 1968 var jaktkvoten i Rømskog 30 elger.

I Rømskog kommune er det utstilt et jakttrofé. Under elgjakta 4. oktober 1969 ble det skutt en stor elgokse, og hodet henger utstoppet i kommunehuset.

Fiske har vært en viktig attåttnæring og en vesentlig del av kostholdet i Rømskog. Tilgang på fisk fra havet har vært sparsom gjennom tidene. Derfor har rømsjingen utnyttet sine egne ressurser i bygdas fiske-rike vann. Fiske i de største vannene, Rømsjøen, Vortungen, Hølvannet og Stangebrøt, har hatt betydning for variasjon i kostholdet. Sjøene kan by på en del edle fiskearter. Rømsjøen har gjennom tidene vært det mest ettertraktede fiskevann, fordi sjøen som kjent rommer edle fiskesorter som ørret, sik og vemme (lagesild).

Regulering av fisket

Etter siste verdenskrig er jakt og fiske regulert. I den forbindelse er det opprettet tre jeger- og fiskerforeninger i Rømskog. En viktig oppgave var å bygge opp fiskestammer.

Forurensing og sur nedbør har ført til reduksjon av fiskestammen. For å skape grunnlag for tilvekst og bevaring av fiskestammen tok svenske myndigheter kontakt med norske grensekommuner der det var vassdrag som munnet ut i Sverige. Formålet var å få til en større felles kalkingsaksjon. Svenskene betalte mesteparten av utgiftene til kalking av vassdrag i Rømskog og andre grensebygder. I 1988 fikk således fiskevann i Rømskog tilført 3220 tonn kalk, foruten at lokale fiskerforeninger også kalket en del vann i Rømskog. Svenskene kalker fremdeles hvert år vann i grenseområdene.

I Vortungsbekken ble det anlagt ørretdammer i større omfang for å skaffe fisk langt utover behovet i Rømskog. Naturen grep imidlertid inn. En større flom knekte demningen slik at store mengder ørret fløt ned i Rømsjøen. Rømskog Fiskeadministrasjon hadde tegnet kontrakt med Jan Kristian Berntsen. Ifølge den skulle fiskeadministrasjonen få 2000 kroner eller 2000 settefisk i løpet av en 20 års periode.

Garnfisket i Rømsjøen er som kjent forbeholdt rømsjinger, og dette er en gammel, ubrutt tradisjon. To jeger- og fiskerforeninger er i nyere tid gått sammen for å administrere utenbygds stangfiskere. De må løse fiskekort. Folk som ikke er lokalkjent, kan uten å vite det gå fra lovlig stangfiske i et vann

til ulovlig i et annet vann. Grunneierne har forbeholdt seg noen vann til eget bruk. Også utsetting av yngel er en viktig kultivering og del av bevaring av fiskestammen. 23. september 1967 slapp Nordre Rømskog Jeger- og Fiskerforening ut 10 000 ørretyngel.³³⁹

I et eget avsnitt bak i boka har Per Erik Nilssen skrevet et kapittel om jakt og fiske i Rømskog gjennom tidene.

Pelsdyroppdrett

I bolken om Rømskog i perioden 1902–45 er det en utredning om pelsdyr fra slutten av 1920-tallet og frem mot 1940. Fra 1950-tallet var næringen nedlagt, og alle hus og nettingbur revet.

I 1960 startet Arne Bergli, Ola Taraldrud og Jørgen T. Tørnby ny virksomhet på leiet grunn hos Ole Braaten i Østkroken. Alle tre har vært ordførere i hver sin periode. Det ble satt opp et minkskur til 112 dyr. På samme tomt ble det bygget et uthus med fryseri til oppbevaring av fôr. Mink ble innkjøpt fra Odd Tørnby, Nes kommune. Han drev pelsfarm med rev og mink, og solgte også fôr. Senere ble det kjøpt fôr av Kjell Myrvang i Mysen.

Etter fem år med betydelig underskudd ble farmen avviklet i januar 1965. Dyr og bur ble solgt med betydelig tap. Arne Bergli overtok fryseriet, og i noen år leide han ut nettingbur til oppbevaring av mat.³⁴⁰

I bakgrunnen en av kronhjortene med to av kronhjorthindene til venstre. I forgrunnen ser vi ryggene til noen av dåhjortene. Eier: Helene Jovall Dahl og Lasse Christensen.

Hjortefarm på Trandemsetra

Hjorteoppdrettet på Trandemsetra ble etablert i 2002, og består av et innhegnet areal på ca 100 mål – vel 60 mål av disse er grasmark. Gjerdet, som er ca 2 meter høyt, utgjør totalt 1200 løpemeter. Hegnet er seksjonert i tre, slik at dyra kan vekselbeite.

I tillegg er det bygget et fangstanlegg midt i hegnet, her kan dyra samles inn for øremerking og forebyggende behandling av parasittsykdommer.

Livdyrene er dåhjort fra en hjortefarm i nærheten av Gøteborg, i tillegg er det innkjøpt livdyr av kronhjort fra Åmli i Agder. Idag utgjør flokken ca 50 dyr, av disse en familie på 5 kronhjort. Dyra beiter i hegnet i sommersesongen, og fores med rundball i perioden oktober til mai. Hver høst tas mellom 10 og 15 dyr ut til slakt; disse leveres til godkjent viltslakteri for videresalg.

I landhusholdningens tid var det viktig at man tok vare på alle ressurser som kunne gjenvinnes eller brukes til føde. Selv bein fra dyreslakt ble malt opp på egne kverner, eller stamper. Knuste bein var fin gjødsel i potetåkeren og brukbart til dyrefôr. Stamper kunne også benyttes ved beredning av vadmél.

Den eneste kjente stampa i Rømskog sto ved Igletjernbekken, og var i bruk til slutten av 1920 åra. Stampa målte 3 x 2,5 meter.

I Igletjernbekken sto et vasshjul som drev en veivaksel. Den løftet slaghammeren, en trestokk i tre meters lengde og i en dimensjon på 40 x 40 centimeter. Hammeren veide omkring 250 kilo, hadde en vertikal slaglengde på 60 centimeter, og knuste beina til mjøl når den deiset ned mot underlaget. Ved stamping av vadmél ble fallhøyden senket, ellers ville vadmelet bli knust mot underlaget.

En av dem som husket beinstampa godt var Ole Moen (1922-2002). Han fortalte at hans bestefar samlet bein og brente dem i en gryte før han fikk dem knust på beinstampa i Igletjernbekken.

Ved hjelp av Ole Moens beskrivelse laget Svend Jørgensen og Jørgen Dahl en modell av den kombinerte bein- og vadmélstampa. Modellen hører nå hjemme i samlingene på Kurvøen bygdetun.

Fra venstre: Ole Moen, Svend Jørgensen og Jørgen Dahl.

Foto: Per Erik Nilssen, 1997.

